

Дневникъ

(стенографски)

на

XVII^{то} обикновено Народно събрание

Четвърта извънредна сесия

31. заседание

София, сбота, 28 декемврий 1918 година.

(Открито отъ прѣдседателя д-ръ Д. К. Вачовъ въ 3 ч. 55 м. слѣдъ пладне)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ (Звѣни) Отъ 242 народни прѣдставители разписали сж се 218. Има нужното число присѣтствующи.

Обявявамъ засѣданието за открито.

(По списъка отсъствувать г. г. народнитѣ прѣдставители: Костантинъ Апостоловъ, Георги Генковъ, Иванъ Гешовъ, Юрданъ Дечевъ, Гочо Димовъ, Станчо Доневи, Илия Каратаневъ, Георги Кирковъ, Тодоръ Лукановъ, Христо Марковски, Александъръ Механджийски, Хафузъ Садкъ Мехмедовъ, Паскалъ Паскалезъ, Кръстю Пастуховъ, Еню Петковъ, Георги Поцковъ, Христо Радойковъ, д-ръ Василь Радославовъ, д-ръ Никола Стойчевъ, Талаятъ х. Хюсеиновъ, Коста Ципорановъ, х. Махмудъ Шукриевъ, Юрданъ Юрдановъ и Ибрахимъ х. Юмеровъ)

Съобщавамъ на народното прѣдставителство, че народниятъ прѣдставитель г. Никола Апостоловъ, по болезнени причини, моли 10-дневенъ отпускъ. Който е съгласенъ да му се разрѣши, моля, да си вдигне ржката. Болшинство.

Постѣпило е питане до г. министра на финанситѣ отъ народния прѣдставитель г. Георги Занковъ.

Сжщо постѣпило е питане отъ кюстендилския народенъ прѣдставитель г. Величко Кознички до г. министра на вътрѣшнитѣ работи и народното здраве.

Тия двѣ питання ще се изпратятъ до надлежнитѣ министри въ прѣписъ съ молба да отговорятъ.

Постѣпилъ е отъ Министерството на вътрѣшнитѣ работи и народното здраве законопроектъ за измѣнение законитѣ за окръжнитѣ съвети и за градскитѣ и селскитѣ общини. Този законопроектъ ще се раздаде на г. г. народнитѣ прѣдставители и ще се постави на дневенъ редъ.

Пристѣпямъ къмъ разглеждане въпроситѣ, поставени на дневенъ редъ. На първо мѣсто е продължение разискванията по прѣдложенията за амнистията.

Има думата народниятъ прѣдставитель г. Александъръ Пенчевъ.

Д-ръ А. Пенчевъ: Г. г. народни прѣдставители! Прѣдъ видъ, че въпросътъ за амнистията е достатъчно освѣтленъ, както въ комисията, тъй и тукъ въ пленума, и прѣдъ видъ на това, че врѣмето е доста напѣднало, а намъ прѣдстои да се занимаемъ и да гласуваме още единъ законъ, не по-малко важенъ, споредъ менъ, именно законътъ за печалбитѣ прѣзъ врѣме на войната, азъ прѣдлагамъ да се прѣкратятъ дебатитѣ по внесенния законопроектъ за амнистията и да се гласува, толкозъ повече, че отъ организацията, отъ която азъ съмъ избранъ и въ която се числя, се изказа вече единъ нашъ ораторъ завчера, г. Омар-

чевски. Така че азъ се отказвамъ да говоря. Моля да се гласува това мое прѣдложение.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има прѣдложение за прѣкращение на дебатитѣ. Внимавайте, г-да, когато прѣдседателството прѣдлага на гласуване въпроситѣ, за да не ставатъ подиръ туй криви прѣтѣждувания и недоразумѣния. Който сж съгласни да се прѣкратятъ дебатитѣ, понеже въпросътъ е всестранно изчерпанъ, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Оставатъ нѣкои отъ парламентарнитѣ групи, които не сж се изказали, да се изкажатъ.

Има думата народниятъ прѣдставитель г. Димитъръ Тончевъ.

Д. Тончевъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Слѣдъ датата на септемврийскитѣ събития, всичкитѣ наши правителства сж били и сж на мнѣние, че спасението на България въ настоящата минута зависи много, ако не главно, отъ единодушието между политическитѣ партии у насъ и специално отъ пълното единодушие между народното прѣдставителство. Азъ напълно сподѣлямъ това гледище на правителството и мисля, че именно сега е моментътъ, когато сърдцата на всички народни прѣдставители би трѣбвало да тупятъ въ унисонъ. Защото, когато цѣлото е застрашено, когато нашата територия е окупирана отъ чужди войски, разногласието между отдѣлнитѣ фракции отъ общото трѣбва да изчезне, отдѣлнитѣ партии да се слѣятъ въ блокъ и да се отождествятъ съ отечеството. Но, за да се достигне това единодушие, споредъ мене, потрѣбно е да не се поставятъ на разискване въпроси, които, по своя характеръ и по други причини, непрѣмѣнно ще докаратъ разногласие, вмѣсто единодушие, и които безъ друго ще разединяватъ, вмѣсто да сливатъ.

Въпросътъ, който ни занимава, е ли отъ това естество? Условиата, обстановката и момента, при които той е поставенъ, сж отъ дисхармониченъ характеръ. Народното прѣдставителство, а тъй сжщо и общественото мнѣние сж въ разногласие. Доказателство за това сж дебатитѣ въ Народното събрание по въпроса, който ни занимава, а тъй сжщо и пресата, която изразява общественото мнѣние и която въ настоящата минута е раздѣлена на два лагера, единиятъ отъ които е за амнистията, другиятъ е противъ нея. Кой сж причинитѣ, дѣто, като сме съгласни по принципъ, че трѣбва да има единодушие по настоящия въпросъ, то не може да се достигне? Споредъ мене, главната и сжществена причина, за да не може да се постигне това еди-

нодушие се състои въ двѣ обстоятелства. Първото обстоятелство е, че голѣма частъ отъ народното прѣдставителство искрено вѣрва, че амнистията, ако се даде тъй, както се иска, въ тази ѝ ширина сега, ще донесе една пакостъ на страната. Второто обстоятелство е, че прѣдложението за амнистията не се внася отъ правителството, за да може то съ всички си авторитетъ да повлияе за създаването на онова единодушие, което е потребно, и за да способствува по-лесно за прокарането му. Това прѣдложение се внася по частна инициатива и се разви по такъв единъ начинъ, който му придава партиенъ характеръ. Обаче нашиятъ г. министъръ-прѣдседателъ, който е най-голѣмиятъ привърженикъ за единодушието, ще го прѣдстави и въ случая, че го има, макаръ то да не съществува, защото г. Кюрчевъ ни събщи — и това се вижда отъ блѣтитъ колони на вѣстниците — че е дадена отъ него заповѣдъ, да се не пише нищо противъ амнистията. Слѣдователно, вънъ, прѣдъ общественото мнѣние, че се прѣдстави, че Народното събрание е единодушно за амнистията.

Г. Петровъ: Цензурата трѣбва да се прѣмахне. Колко пъти че казваме това?

Д. Тончевъ: Азъ мисля, че цѣлата оправдава срѣдствата. Това срѣдство е потребно именно за да се покаже това несъществуващо въ дѣйствителностъ единодушие, и само съ това обстоятелство азъ си обяснявамъ мълчаливото одобрение отъ страна на неговитъ колеги, които иначе, програмно, сж противъ цензурата. То съдържа въ себе си, споредъ мене — слѣдъ като е траяла толкова много врѣме цензурата и може още да потрае — единъ същественъ порокъ, а именно страхътъ, че вънъ ще се състави едно фалшиво заключение, че въ Народното събрание се прави апология на прѣстѣпленieto.

Г. Петровъ: Най-сетнѣ дойде врѣме и вие да се оплаквате отъ цензурата, съ която си служихте толкова години.

Д. Тончевъ: Азъ забѣлѣзахъ мимоходомъ, че като е траяла толкова врѣме цензурата, би могла да трае и още, но въ дадения случай изказвамъ само едно мнѣние, че въ такъвъ случай би се направило едно неблагоприятно заключение, че въ Народното събрание се прави апология на прѣстѣпленията. Тѣй щото, вие виждате, азъ не се отказвамъ отъ това, че цензурата би могла да продължи дотогава, докогато изискватъ интереситъ на отечеството. И вѣрвамъ, че тази цензура при пръвъ удобенъ случай ще бѣде вдигната, защото това фигурира въ програмата на правителството, и не само че фигурира, но тѣй сжщо изпълнението му се намира подъ контрола на всичкитъ партии отъ блока.

Х. Кабакчиевъ: Тѣ само залъгватъ съ туй, че ще махнатъ цензурата, пъкъ въ сжщностъ я продължаватъ, само формата ѝ мѣнятъ.

Д. Тончевъ: Като прѣминемъ по-нататкъ, и дойдемъ до езика, който ние тукъ държимъ при разискванията, считамъ за полезно и умѣстно да забѣлѣжа, че при разискванията на този отъ голѣма важностъ въпросъ нѣма нужда нито да се нападаме, нито да се саморобиняваме, нито пъкъ да се дразнимъ. Въпросътъ, тѣй както е поставенъ, ще бѣде рѣшенъ много по-добре и много по-полезно, ако ние вложехме по-голѣмо достойнство въ езика на нашитъ разисквания. Никога ние, народнитъ прѣдставители, не сме имали толкова нужда отъ хладнокрѣвие, себеобладание и взаимно почитание, колкото днесъ. Въ тази минута, ако ние не можемъ да се съгласимъ въ нищо друго, би трѣбвало да се съгласимъ само въ едно чувство, чувството да спасимъ България. Ако ние можемъ да се съгласимъ въ това чувство — а пъкъ това е лесно, защото нашиятъ дългъ, при разрѣшението на поставения въпросъ, е начертанъ отъ интереситъ на страната — нека да го изпълнимъ достойно и съ смѣлостъ. Азъ бихъ желалъ, ако досега сме били въ нѣкакво недоумѣние, въ нѣкакво просто заблуждение относително намѣренията на едната или на другата страна и вслѣдствие на тия недоумѣния и недоразумѣния възникнаха тѣзи неприятели и за съжаление инциденти, поне краятъ на разискванията да бѣде по-спокоенъ и да можемъ да излѣземъ съ по-голѣмо достойнство при рѣшението на въпроса.

Д. Благоевъ: Не може тѣй спокойно да се говори по такъвъ въпросъ, г. Тончевъ, когато вие докарахте по-голямо.

Д. Тончевъ: Кои сж причинитъ за нашето раздражение, кое прѣдизвика тукъ толкова неприятни инциденти?

Нека да погледнемъ направо върху причинитъ, за да можемъ да се обяснимъ по тѣхъ и да можемъ по-нататкъ по-спокойно да разискваме. Азъ изслушахъ съ особено внимание всички г. г. оратори, слѣдѣхъ съ най-голѣмо внимание всичко, което се пишеше въ пресата по този същественъ заради насъ въпросъ, и дойдохъ до едно пълно убѣждение, че два факта служатъ, за да бѣде народното прѣдставителство толкова раздражено, и тия два факта сж основани върху едно недоразумѣние, по сжщността на въпроса. Въ какво се състоятъ тѣ? Отъ това, което се каза досега, излиза, че народното прѣдставителство е раздѣлено на два лагера, отъ които единиятъ проповѣдва, че на Добро-поле и въ Радомиръ е извършено прѣстѣпление, а пъкъ другиятъ лагеръ иска да убѣди себе си, както и противникитъ си, че на тѣзи мѣста не е извършено абсолютно никакво прѣстѣпление. Значи, първиятъ въпросъ, който вълнува народнитъ прѣдставители и ги раздѣли на два лагера, споредъ мене, е този. Нека се обяснимъ лоялно, ако не братски, върху този същественъ въпросъ; като видимъ коя отъ двѣтъ страни има право, като прѣмахнемъ причинитъ за казгитъ, тѣ въ всичкитъ послѣдующи разисквания ще изчезнатъ. Ако онѣзи, които, мислятъ, че нѣма извършено никакво прѣстѣпление, се убѣдятъ въ противното, не ще съмнѣние, че противната страна, която ще се изразява съ думата „прѣстѣпление“, съ неговото наименование по наказателния законъ, нѣма съ нищо да ги възмущава; и наопаки, ако ли другата страна се убѣди, че нѣма извършено прѣстѣпление, тя никога нѣма да се вълнува, когато противната страна твърди това обстоятелство.

А. Коновъ: И другитъ признаватъ, че има прѣстѣпление, само че искатъ амнистия за тия прѣстѣпления. Тамъ е различието, а не въ разбиранията.

Д. Тончевъ: Споредъ мене, тоя споръ е безпрѣдметенъ. Щомъ се иска амнистия, тя винаги прѣдполага едно извършено прѣстѣпление, което я прѣдшествува. Неговото наименование може да бѣде различно.

А. Коновъ: Само тълкуванията и обясненията сж различни.

Д. Тончевъ: Моля Ви се, г. Коновъ, азъ не обичамъ да прѣсичамъ. И по него ще дойда. Моля ви да ме изслушате и вѣрвамъ, че нѣма да оставя нито една страна незащекната.

А. Коновъ: Азъ искамъ да Ви помогна, да Ви допълня.

Д. Тончевъ: Разбирамъ, благодаря ви; вѣрвамъ, нѣма да изпусна това, което вие искате да ми подскажите. — Казахъ, че щомъ се иска амнистия за едно прѣстѣпление, това прѣстѣпление се счита да е извършено и то по наказателния законъ има своето наименование.

Г. г. народни прѣдставители! Подиръ това иде второто обстоятелство. Не е само фактътъ на извършеното прѣстѣпление, който вълнува народното прѣдставителство — вълнува го и самото наименование на прѣстѣплението. Когато нѣкой отъ г. г. ораторитъ тукъ произнасяше думитъ „прѣдатель“, „прѣдательство“, „измѣна“ или „измѣнникъ“, повдигаше се цѣла буря отъ негодувание. Най-вече г. Омарчевски се възмущаваше отъ употреблението на тия наименования, отъ тѣзи термини на углавния законъ. И той направи апелъ да се не повтарятъ тия думи, да не се употребяватъ, защото съ тѣхното произнасяне тукъ ние се компрометираме. Ако приемемъ даже за една минута, че подбужденията на г. Омарчевски сж съвършено искрени и въ Народното събрание би било желателно да не се произнася това наименование, туй щѣше да бѣде почти абсолютно невъзможно, най-напрѣдъ защото въ самия законопроектъ, въ който личи подписътъ на г. Омарчевски като вносител, сж употребени тия наименования: „прѣдательство“, „измѣна“ и др. Ако г. Омарчевски, като вносителъ, заедно съ своитъ другари, би желалъ да се избѣгне употреблението на това наименование, той трѣбваше да си направи проекта за амнистията въ нѣколко реда: „Дава се пълна и съвършена амнистия за политическитъ и военни прѣстѣпления, или за септемврийскитъ събития“. Тогава, тѣй съставенъ текстътъ на законопроекта за амнистията на политическитъ прѣстѣпления и на тѣхъ нареченитъ септемврийски движения, нѣмаше да дава толкова много материялъ да употребяваме наименованията, които самитъ автори на законопроекта сж употребили.

С. Златевъ: Не можеха да ги не употребятъ, защото сждилищата ги подвеждатъ като наказуеми.

Д. Тончевъ: Азъ съмъ напълно съгласенъ, че е неприятно извѣстно наименование на нѣкое прѣстѣпление. Отивамъ още по-далечъ: ако разгледаме наказателния кодексъ и подиримъ по-голямъ или по-малкъ срамъ въ извършването на едно прѣстѣпление, сѣ ще намѣримъ една градация. Ние виждаме, че прѣдателятвото е по-срамно отъ насилието, че измѣната е по-срамна отъ кражбата и т. н. Има една градация, която прави прѣстѣплението по-срамно, по-позорно даже по тѣхнитѣ наименования. Но когато въ самия законопроектъ за амнистията сѣ тѣй употребени и обозначени членовѣтъ, мажко е заради насъ, които разискваме, да ги избѣгнемъ. Но даже и да бихме желали, да бихме се съгласили да ги избѣгнемъ, това е безполезно, защото въ обществото фактътъ ще си остане фактътъ. Нека да илюстрирамъ мисълта си съ единъ примѣръ. Иванъ убилъ Стояна — на срѣдата има убийство. То може да е извинимо, по въ очитѣ на закона Иванъ си е сѣ убиецъ; както и да искашъ, не можешъ да се отречешъ отъ него; той въ очитѣ на закона и споредъ закона, не може да се отрече отъ този терминъ, отъ това наименование.

Тѣзи сѣ, споредъ мене, единственитѣ причини, които прѣдизвикаха у насъ толкова буря, толкова неприязни и толкова взаимни оскорбления, за които трѣбва да съжаляваме. Затова, желателно е, слѣдъ тѣзи обяснения, ако досега не сме могли да се споразумѣемъ и сме дерайлирали отъ правия пѣтъ, сега поне да се споразумѣемъ. И г. Асѣвъ Цанковъ, нашъ колега, направи вчера апелъ да се примиримъ тукъ. Либералнитѣ елементи винаги сѣ били отзивчиви, когато се е правилъ апелъ било за единодушие, било за примиряване. Ние въ всѣки единъ моментъ сме готови да сключимъ съ нашитѣ политически противници единъ граждански, парламентаренъ armistice, да го сключимъ за единъ срокъ дотогава, докогато трае спасението на България, и послѣ, слѣдъ изтичането на този срокъ, слѣдъ спасението на България, ще видимъ, дали ще има миръ между насъ или ще подновимъ нашитѣ партийни ежби, гонения, прѣслѣдвания и изтѣрбления. Но трѣбва да се знае базата, основата за примиренето. Тази база трѣбва да бѣде върховниятъ интересъ на България, и нищо повече. Въпросътъ за амнистията е само единъ отъ въпроситѣ, който интересува общитѣ интереси на България и обществения редъ. Веднѣжъ всички недоразумѣния изгладени между насъ, този въпросъ ще се рѣши при по-пълно спокойствие по волята на Народното събрание, било при единодушие, било при болшинство, и ще се разрѣши тѣй, както се разрѣшаватъ всичкитѣ въпроси, но ще можемъ да бѣдемъ цѣло спокойни въ това отношение, че и при него ние не сме се отклонили отъ пѣтя, който ни е указало правителството още въ самото начало, когато е трасирало този пѣтъ като спасителенъ за България.

За доброто разрѣшение на въпроса, който ни занимава, може да ни спомогне много и цѣлѣта, която се гони съ амнистията. Сега-засага ние имаме прѣдъ себе си официалната цѣль на амнистията. Тя е изложена въ краткитѣ мотиви на законопроекта. Споредъ тѣхъ, цѣлѣта, която се гони съ амнистията, е да се усмирятъ духоветѣ, да се уталожатъ страститѣ, да се отстранятъ разногласията и умразата между гражданитѣ. Това е, което се гони. И вие виждате, че тѣй мотивирана цѣлѣта, тя каточе произхожда отъ една социална необходимостъ и отъ политически съображения. Ако е тази гонимата цѣль на амнистията, ще бѣде ли достигната тя, ще може ли тази амнистия да обедини всички партии, за да се получи единодушие, и то при условията, както тя се иска — непрѣмънно сега да се гласува, и ако се гласува сега и отиде въ комисията, непрѣмънно да се гласува нейниятъ текстъ непокайтнѣтъ? Азъ искрено се страхувамъ, че тази амнистия, която се иска, за да умиротвори страната, може да стане причина за единъ истински източникъ на смущение въ духа на обществото, което слѣдъ септемврийскитѣ събития бѣше уталожено, бѣше успокоено и сега е смутено въ духа си отъ факта, че се иска да се прокара една амнистия, непрѣмънно сега и въ такъвъ размѣръ, както сега тя е изложена. Казахъ, че официалната цѣль на амнистията е да се въдвори миръ и редъ въ страната, защото имало брожение за тази амнистия. Вѣрно ли е твърдението, което е влѣзло въ мотивитѣ на законопроекта? Г. Такевъ, като бившъ министъръ на вътрѣшнитѣ работи, когато говори тукъ, ни заяви, че той, като министъръ на вътрѣшнитѣ работи и, ако мога да го нарека, министъръ на тишината и реда, е пропѣтувалъ цѣла България и нийдѣ не е могълъ да забѣлѣжи движение, брожение между населението за това, че не се дава амнистия и не се дава сега именно и тѣй както се иска.

Т. Петровъ: Стотини събрания въ градове и села се произнесоха за амнистията, но нито едно противъ.

Д. Тончевъ: Но да оставимъ г. Такева настрана, защото той сега не е министъръ на вътрѣшнитѣ работи, и да видимъ какво ни казватъ други нѣкои източници, други нѣкои фактори въ страната, дали дѣйствително и сега, когато г. Такевъ не е министъръ на вътрѣшнитѣ работи, има въ страната миръ и тишина и, слѣдователно, ако ще трѣбва да се дава амнистия, нѣма да се дава по съображения, че въ страната има кинезъ, има брожение за нея, а ще бѣде дадена по свършено други съображения. Азъ имамъ на разката си в. „Прѣпорецъ“ отъ 25 декемврий. Въ него срѣщаме една статия подъ заглавие „Амнистия, спокойствие и реформи“ отъ г. Григоръ Василевъ, въ която г. Григоръ Василевъ, който е въ първитѣ редове или въ единъ отъ първитѣ редове на Демократическата партия, между друго, казва слѣдующето: (Чете) „Народъ“, отъ друга страна, не е доволенъ, защо уводната статия на „Прѣпорецъ“ отъ онзи денъ констатира, че въ България има редъ и спокойствие“. — Значи, „Прѣпорецъ“ пише, че въ България има редъ и спокойствие. — „Нашиятъ събратъ“ нѣма никакво право да се дразни отъ истината. Ако бихме казали, че въ България владѣе безредие и размирици, бихме излъгали себе си. Най-сетнѣ, ако и при днешния кабинетъ нѣма вътрѣшенъ миръ, тогава ще иматъ право гърцитѣ, които постоянно крѣщатъ по цѣлия свѣтъ, и на първо мѣсто въ Парижъ, че България не е способна да запази даже своя вътрѣшенъ редъ, а колко повече не заслужава да ѝ се правятъ отстъпки и да ѝ се даватъ територии“.

А. Ботевъ: Статията не е писана за насъ, а за чужденцитѣ.

Д. Тончевъ: Нѣма защо да се прѣпираме. — И понататѣкъ, като говори, че България се радва на вътрѣшенъ миръ, пита: „Тогава, защо „Народъ“ отрича правото на „Прѣпорецъ“ да посочи на една истина“. Виждате, че в. „Прѣпорецъ“, който е органъ на една отъ партитѣ въ правителството и който до завчера бѣше, може да се каже, главниятъ офицюзъ на това правителство, и сега, на 25 декемврий, ни казва, че въ България има миръ, има тишина и че ако нѣкой проповѣдва противното, както прави в. „Народъ“, . . .

А. Ботевъ: Не само „Народъ“.

Д. Тончевъ: . . . то е една неистина, то е една лъжа, която е вѣдна не само вътрѣ въ страната, но тѣй сѣщо и вънъ отъ България.

А. Ботевъ: Четете „Земледѣлско знаме“, четете „Работнически вѣстникъ“, „Народъ“, „Радикалъ“, и вие ще видите, какво иска народътъ съ хиляди резолюции на събрания въ села и градове — иска широка амнистия. Това е истината.

Д. Тончевъ: Признавамъ, противното на писаното отъ г. Григоръ Василевъ пише не само в. „Народъ“, който е вече офицюзъ на друга една партия, която е прѣдставена въ кабинета, но и „Земледѣлско знаме“ отъ вчера като ми се подсказва — азъ още не съмъ успѣлъ да го видя, но приемамъ, че е тѣй, както ми се направи бѣлѣжката. Това само показва, че правителственитѣ органи или офицюзитѣ на правителството спорятъ по единъ въпросъ, който е важенъ за насъ: има ли въ страната миръ и тишина. Азъ вѣрвамъ, че г. министъръ-прѣдседателътъ, който е най-авторитетенъ и който е най-квалифициранъ, за да дойде да ни оповѣсти, кое е истината, ще си каже думата; досега още, до тази минута, не сме имали случая да го чуемъ.

Г. Василевъ: Не желаете ли да прочетете, какво пиша за амнистията? Редъ и спокойствие има въ България.

Д. Тончевъ: Ще се върна по редъ. Азъ зная Вашето мнѣние по този въпросъ и, ако обичате, ще го кажа: вие сте за амнистията. Нѣмамъ, нито съмъ ималъ намѣрението да го отричамъ, но, ако обичате, бихъ могълъ и него да прочета.

Г. Василевъ: Прочетете, какво пиша за амнистията. Въ другъ брой в. „Народъ“ признава, че има редъ и спокойствие, но ние казваме, че трѣбва да има и реформи.

Д. Тончевъ: Толкова по-добрѣ. Значи, два офицюза на правителството признаватъ, че въ страната има редъ и тишина.

В. Коларовъ: Но въ сѣщото врѣме протести, желани,

масови апели към Народното събрание за удовлетворение на тѣзи искания, именно за прокарването на амнистията.

Д. Тончевъ: Нека оставимъ настрана въпроса за реда и тишината, който се прѣдставя като главенъ мотивъ за амнистията и да дойдемъ до самото същество. Да не мислите, че въ срѣдата на либералнитѣ елементи има абсолютно настроене противъ амнистията или противъ амнистията, която трѣбва да даде България слѣдъ прѣживѣната криза? (Прѣбрекания между Г. Василевъ и нѣкои отъ либералнитѣ групи)

Г. Василевъ: Вие сте дали амнистия за такива дѣла, за каквито не трѣбва да се дава.

Д. Тончевъ: Отъ това, което казаха нашитѣ оратори, се вижда, че тѣхната тенденция не е била такава.

Г. Василевъ: Вие амнистирахте прѣстѣпленията, които вършихте по изборитѣ, а сега говорите противъ всѣкаква амнистия.

Отъ либералната група: Не е вѣрно; не сме противъ всѣкаква амнистия.

Г. Василевъ: Кажете по-ясно, по същество, за кое не сте съгласни, а не така.

Д. Тончевъ: Историята ни свидѣлствува, че всичкитѣ народи, които сѣ прѣживѣвали кризи, подобни на тази, която ние прѣживѣваме, които сѣ прѣкарвали национални погроми, които сѣ имали военни неуспѣхи, които сѣ изминали революции, сѣ считали за необходимо да дадатъ амнистия на тѣзи, които сѣ извършили прѣстѣпления прѣзъ тѣзи тежки за тѣхъ минути. Азъ съмъ първиятъ, който признавамъ, че и България прѣживѣ и прѣживѣва такива тежки минути, че и ние, като законодатели, ще бъдемъ принудени единъ денъ да кажемъ на правосъдието, че извѣстни прѣстѣпления, по политически съображения, не трѣбва да се прѣслѣдватъ. Прочее, виждате, че и азъ съмъ на мнѣние, че трѣбва и България да даде амнистия, независимо отъ това, дали въ тази минута има или нѣма миръ въ страната — даже при пълнѣн миръ; и ще ви кажа по-нататѣкъ защо трѣбваше да даде амнистия. Но оставамъ си, при това, напълно убѣденъ, че бихме принесли много голямо зло на интереситѣ на страната, ако забравимъ и опростимъ тѣхъ, както се иска сега, въ тоя сѣщия размѣръ, всичко онова, което е способствувало за нашата катастрофа. Това е моето дълбоко убѣждение. Азъ ще кажа послѣ за кои прѣстѣпления можемъ да дадемъ амнистия, за кои не би могло и не би трѣбвало да се даде. И когато ще излагамъ всичко това, отъ мене нѣма да чуете дума на раздражение. Както всѣкога, тѣй и сега азъ ще искамъ да бѣда прѣдъ васъ съвършено лояленъ, съвършено почтителенъ и напълно обективенъ, като направя пълна абстракция отъ лицата, които биха се възползували отъ тази амнистия. Когато се дава една широка амнистия, било по поводъ на едно нещастно събитие, било по поводъ на едно щастливо събитие, азъ съмъ на мнѣние, че тази амнистия трѣбва да обеме колкото е възможно повече нещастници, но при една изрична резерва, че отъ нея не могатъ и не би трѣбвало да се ползватъ онѣзи, които не заслужаватъ това по общото мнѣние или по изражението на Народното събрание.

Г. г. народни прѣдставители! Нашиятъ колега г. Такевъ, като почна да говори по въпроса за амнистията, която се иска по поводъ на едни събития, докарани отъ нашата катастрофа, счете за добръ да оповѣсти най-напрѣдъ, че, споредъ неговото схващане, днешната катастрофа, ако не прѣмо, то косвено води началото си отъ 23 юний 1913 г. — отъ датата на писмото, което г. Радославовъ, азъ и г. д-ръ Геннадиевъ написавме на царъ Фердинандъ и въ което писмо ние тогава казахме, че на България се налага да промѣни политиката си и да прибѣгне до една политика на тѣсно приятелство съ Австро-Унгария.

Г. Василевъ: Фатално писмо.

С. Златевъ: Значи, много добръ е казалъ г. Такевъ.

Д. Тончевъ: Азъ мисля, че ако имаше нѣкой отъ народнитѣ прѣдставители, който би трѣбвало непрѣмънно да избѣгне това начало, то това бѣше самиятъ той, защото е извѣстно на всички ни, че г. Малиновъ, още когато бѣше въ опозиция, заяви тукъ, въ Народното събрание, че политиката, която води правителството на г. Радосла-

вова, е станала за България една „държавна необходимостъ“, и слѣдъ като дойде на властъ, той, заедно съ г. Такева като министъръ на вътрѣшнитѣ работи, продължавъ тази политика, съ сѣщото ѣ наименованието, до септемврийскитѣ събития, които, споредъ думитѣ на г. Малинова же, той щѣше да продължава и по-нататѣкъ, ако не бѣше измѣстенъ отъ нея. Г. Малиновъ въ своята декларация тукъ, прѣдъ народното прѣдставителство, заяви, че правителството му е измѣстено отъ политическитѣ позиции или, по-добрь, отъ позицитѣ на политиката, че той не я напуска доброволно. Другъ е възгледътъ на днешния министъръ-прѣдседателъ. Той подчертава дебело, за да бѣде извѣстно на цѣлия свѣтъ и да не остане у никого съмнѣние, че България искрено, напълно и безъ никаква резерва, при първия удобенъ случай, се прѣхвърля на страната на Съглашението. Виждате, слѣдователно, една голяма разлика. Г. Малиновъ е измѣстенъ отъ политиката, която той наслѣди.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Тѣй отиваме много далечъ. Кажете си думата по амнистията.

А. Христовъ: (Къмъ Д. Тончевъ) Тенденциозно го разбирате.

Д. Тончевъ: Никакъ не е тенденциозно. Ако г. Такевъ не бѣше отворилъ този въпросъ, бѣдете повече отъ увѣрени, че нѣмаше да говоря по този въпросъ.

А. Коновъ: Важното е, че нѣма нищо общо съ амнистията.

Д. Тончевъ: Вѣрно е, и азъ съмъ на сѣщото мнѣние. Азъ ще ви кажа, че нѣма да говоря по този въпросъ, и ще ви кажа, защо нѣма да говоря засега; но понеже другитѣ говориха, и азъ трѣбва поне накратко да кажа. Вие знаете моитѣ политически убѣждения. Тѣ сѣ извѣстни отъ 35 години насамъ. Не съмъ азъ, който ще ги отричамъ, не съмъ азъ, който ще отбѣгвамъ отговорността за политиката, която съмъ поддържалъ, било когато съмъ билъ въ опозиция, било когато съмъ билъ на властъ, и специално за политиката отъ 1915 г. до нашата оставка. Азъ ще считамъ за свой мораленъ дългъ да отговарямъ винаги тамъ, дѣто трѣбва. И се надѣвамъ, че ще бѣда въ състояние, въ възможностъ да мога да докажа съзнателно на всѣкого, че катастрофата, която ни сполетѣ, никакъ не се дължи на тази политика, а на съвършено други обстоятелства. Но днесъ не е врѣме да говоримъ по този въпросъ. И не искамъ да говоря още повече, че и азъ отчасти сподѣлямъ оптимизма на нашия министъръ-прѣдседателъ, че България, въпрѣки нещастията, които я сполетѣха, ще може да излѣзе добръ, ще може да излѣзе съ полза. Защото, макаръ ние и да бѣхмѣ прогивници на силитѣ отъ Съглашението, между тѣхъ на първо мѣсто фигурира Англия, която традиционно, винаги, когато България е била застрашена отъ нѣкаква външна опасностъ, отъ загинване, се е явявала като една нейна спазителка. Ще припомнимъ само нѣкои политически събития. Когато се прогласи въ 1885 г. съединението на Източна-Румелия съ България, Турция искаше да окупира, даже прѣсѣтитѣ на Русия, Източна-Румелия. Англия се намѣси въ наша полза. Има ли нужда да споменавамъ и нѣкои послѣдующи събития, които застрашаваша България и при които българскиятъ народъ получи помощта и подкрѣпата на Англия? Мога да кажа, че въ миналото сме имали благоволенieto и на Италия, историята на която много прилича на нашата, и която въ настоящитѣ моменти побърза първа да изпрати въ София свой прѣдставителъ, може би единъ отъ първитѣ познавачи на източнитѣ работи. Нѣма нужда да споменавамъ за другитѣ сили отъ Антантата, защото толкова пѣти се е говорило, и азъ вѣрвамъ на това, което казва г. министъръ-прѣдседателъ, че, при извѣстни условия на нашето поведение и нашето държане, нѣма защо да се боимъ много. По тия съображения азъ не искамъ сега да отварямъ въпросъ за нашата политика; ще дойде врѣме, когато ще говоримъ и ще отговарямъ. България прѣживѣ двѣ катастрофи: едната отъ 1913 г., другата отъ 1918 г., и ако ще трѣбва да се говори за тѣхъ, г. г. Даневъ и Теодоровъ сѣ тукъ; тѣ ще отговарятъ за тази отъ 1913 г., и ние ще отговаряме за нашата отъ 1918 г. (Глъчка)

Слѣдъ тѣзи забѣлжки пристѣпямъ къмъ самата сѣщностъ на амнистията. Азъ бихъ ходатайствувалъ вашето напрегнато внимание, защото материята е специална; ще се постарая да бѣда конспектенъ, защото иначе следъ толкова оратори може да бѣда отегчителенъ; ще кажа само онова, което не се каза, или, ако се каза, каза се недо-

статъчно и не въ такава форма, за да можемъ да се споразумѣемъ.

Споредъ текста на законопроекта за амнистията, такава се иска за 153 прѣстѣпления: 70 по наказателния законъ, 78 по военно-наказателния законъ и 5 по закона за анархиститѣ. Тѣ сѣ изброени, както сте прочели въ законопроекта, казуистично, по членове отъ наказателния законъ, и по наименование на прѣстѣпленията. Азъ не бихъ прибѣгналъ до казуистиката, защото тя може да има и добри страни, но има и лоши страни. Добрата ѝ страна се състои въ това: когато съставителитѣ сѣ били изчерпателни, и тѣ сѣ я направили толкова пълна, щото е невъзможно нѣщо да се прибави къмъ нея. Тя има и лоша страна, че не може да обеме всичко онова, което съставлятелътъ не е досѣгледалъ или не е внесълъ. И наистина, ние констатирахме този недостатъкъ отъ разискванията на ораторитѣ. Вие чухте нѣколко души да изказватъ недоволство, защо въ проекта не фигурира и еди-кое-си прѣстѣпление. Това се дължи на порока на замата казуистична система, че не е могло да се изброи всичко онова, което разнитѣ интереси могатъ да поискатъ. Тя има и друга една лоша страна, че винаги отъ амнистията, като искатъ да се възползватъ разни посторонни лица, народнитѣ прѣдставители не само у насъ, но и другаде не сѣ могли да се избавятъ отъ тѣзи частни ходатайства и сѣ гледали да вмѣстятъ въ проекта молби или ходатайства на много заинтересовани хора. И наистина, ако прочетете законопроекта, ще видите, че въ него се съдържа амнистия за такива прѣстѣпления, които никога не могатъ да се свържатъ съ мира и тишината въ България. Мигаръ мирътъ и тишината въ България зависи отъ това, че ще се опростятъ нѣколко души войници, които не сѣ изпълнили заповѣдта на своя началникъ, заповѣдь, която е, може би, основана на дисциплината? Мигаръ нашиятъ миръ е свързанъ съ това, че нѣма да се помилватъ нѣколко души офицери отъ българската армия, които не сѣмъ завърнали въ нейнитѣ редове следъ мобилизацията? Мигаръ нашата страна се застрашава въ мира си отъ това, че нѣма да се даде амнистия на анархиститѣ? Очевидно е, че всичко това се дължи на порока на казуистичната система.

Азъ ще захвана съ този юридически интрусъ, това чуждо тѣло, което е вмѣкнато, ако мога да се изразя тѣй, въ проекта за амнистията. То е искането да се амнистиратъ анархиститѣ. По мотивитѣ на законопроекта, азъ не разбирамъ, защо се иска амнистирането на анархиститѣ. Вие знаете какво нѣщо е анархия. Анархията означава безвластие; тя е отрицание на всѣка властъ.

И. Януловъ: 100 дѣца има затворени.

Д. Тончевъ: Анархиститѣ прѣповѣдватъ, че нѣма нужда отъ властъ, че нѣма нужда отъ правителство, че безъ властъ и правителство всичко само ще върви чудесно. Тѣ искатъ по единъ насилственъ начинъ да разрушатъ издѣно днешния общественъ строй, да заличатъ всичко и на мѣстото на това заличено да изникне едно ново общество върху слѣдующитѣ начала: . . .

С. Момчевъ: Туй не е работа на дѣцата отъ прогимназията.

Д. Тончевъ: . . . безъ никаква властъ, безъ никакви закони, всѣки да живѣе както обича, безъ никакви задължения, безъ никакво отечество, безъ фамилия, погребѣнието, т. е. като животнитѣ.

С. Момчевъ: Това е учението, обаче у насъ нѣма такава анархиста.

Н. Начевъ: Защо ги амнистирате тогава?

К. Бозвелиевъ: Защото сѣ дѣца, нарекоха ги анархисти и ги затвориха.

Д. Тончевъ: Азъ отивамъ още по-далечъ относително нетактичността за искането амнистия за анархиститѣ, и то специално въ тѣзи минути. Вие знаете, че теорията на анархиститѣ има международенъ характеръ, че прѣстѣплението на анархиста, кѣдѣто и да е извършено, се счита насочено срѣщу социалния строй не само на страната, кѣдѣто е извършено, но срѣщу социалния строй на всички народи на земното кълбо. Вслѣдствие на това има голѣма тенденция да се създаде единъ общъ международенъ углавенъ кодексъ противъ анархистическитѣ прѣстѣпления и всички държави се бѣха съгласили на това, съ изключение на свободолюбивата Англия, която не намира

още за възможно да приеме прѣдложението. Ако е такава учението на анархиститѣ, да разрушаватъ всичко и да насадятъ онова, което казахъ, азъ се питамъ: каква полза и какво е накарало вносителитѣ и съставителитѣ на законопроекта да искатъ тая амнистия?

Х. Кабакчиевъ: Това сѣ дѣца ученици, които полицията арестува и ги остави въ затворитѣ да гниятъ. Нѣма никакви анархисти.

К. Досевъ: Мълчете тамъ и слушайте, както възъ ви слушатъ.

Д. Тончевъ: Разбирамъ състрадание, разбирамъ милостъ, но и тѣ трѣбва да бѣдатъ основани.

С. Момчевъ: Нѣмате право да говорите за анархисти. Въ България анархиститѣ бѣхте вие, че избихте българския народъ по бойнитѣ полета. Не Ви е срамъ да говорите за анархисти!

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Моля Ви се, г. Момчевъ.

Д. Тончевъ: Азъ не бихъ се сърдилъ на г. Момчева, че прави тѣзи прѣкъсвания.

С. Момчевъ: Азъ се възмушавамъ, когато говорите за анархизмъ въ България, защото не съществува такъвъ. Има дечурлига и вие ги изморихте въ затворитѣ, дѣто е пълно съ дѣца и ученици. Майки и бащи реватъ, и азъ не мога да отида въ Стара-Загора. Отъ тамъ имамъ сума телеграми: „Докога ще ги държите въ затвора, изморихте ни рожбитѣ. Синоветѣ ни изморихте на една страна, а сега искате да изморите и дѣцата ни“.

Д. Тончевъ: Не остава освѣнъ да признаемъ, че исканата амнистия на анархиститѣ е една погрѣшка въ законопроекта.

С. Момчевъ: Дѣцата изморихте. Вие сте прѣстѣпницитѣ въ тази страна.

Д. Тончевъ: Не зная, г. Момчевъ, кой е прѣстѣпникътъ, но въ всѣки случай никога не сме се солидаризирали съ анархиститѣ.

Х. Кабакчиевъ: Вие, като нѣмате аргументи противъ амнистията, служите си съ измислици.

Д. Тончевъ: Отъ този по-голѣмъ аргументъ срѣщу амнистията на анархиститѣ, азъ мисля, че е невъзможно да ви дамъ.

С. Момчевъ: Съ теоритѣ се разправяте. Защото имало нѣкъдѣ теории, мислите, че и тукъ има. Кѣдѣ ги има? Намѣрете едно съчинение. Изморихте само дѣцата.

Д. Тончевъ: Може би въ Старозагорския окръгъ анархиститѣ още да не сѣмъ такива, но бѣдете увѣрени, че учението за социализма и анархизма навсѣкѣдѣ е еднакво, и тѣ ще станатъ истински анархисти. Ако анархиститѣ у насъ не сѣмъ още употребили всички онѣзи срѣдства и приеми, които употребяватъ другаде, това още не значи, че ние трѣбва да насърждаваме това анархистическо учение съ амнистията.

Х. Кабакчиевъ: Въ главитѣ ви има анархисти.

Д. Тончевъ: Има ги не въ главитѣ ни, а въ законопроекта.

П. Даскаловъ: Анархисти има. Тѣ иматъ и вѣстници, и организация. Знаете ли какво е анархизмътъ?

Х. Кабакчиевъ: Вие хвърлихте страната въ анархия.

П. Даскаловъ: Имаше цѣли тайни организации, има списания и цѣла литература. Какво говорите, че нѣма анархизмъ, когато знаете сами, че има?

А. Кундалевъ: Въ България нѣма анархисти, а всички тия, които подозирахте, че прѣчатъ на вашата политика, вие ги нарекохте анархисти и ги хвърлихте въ затворитѣ.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Успокойте се, г-да!

Д. Тончевъ: Г. г. народни прѣдставители! Прѣзъ врѣме на мобилизацията и прѣзъ течение на войната се извършиха много прѣстѣпления противъ дисциплината, прѣстѣпления, по които, може би, има вече издадени присѣди отъ военнитѣ сѣдилища, по които присѣди е излежано наказанието. Повечето отъ тѣзи прѣстѣпления, споредъ мене, сѣ изгубили вече значението си и много отъ тѣхъ трѣбва да се амнистиратъ. Амнистията ще възползува амнистиранитѣ само въ това отношение, че ще се възстановятъ тѣхнитѣ политически права, а то е много. Азъ нѣма да ги изброявамъ; за примѣръ ще посоча само два или три случая, за да видите, че ние дѣйствиелно трѣбва да дадемъ една амнистия на такива хора, разбира се, и на много други, които нѣма да упомена. Каза се тукъ, и азъ ще го припомня само, че има осѣдени войници на година и повече затворъ, които сѣ пропуснали отпуската си съ 24 часа, че има нѣкои осѣдени, защото отръзали меча на шинела си да си направятъ навуца, че има осѣдени, които въ крайна неврастия възрадили нѣщо на началника си и други нѣкои такива. Разбира се, че тѣзи и други подобни ще трѣбва да се амнистиратъ. Но да бждемъ съгласни въ едно, за което е съгласенъ даже и г. Асѣнъ Цанковъ — както ще кажа по-послѣ — да пазимъ основата на дисциплината, която не трѣбва да разрушаваме прѣзъ амнистия на такива прѣстѣпления, които я подкопаватъ. Би било отегчение отъ моя страна да повторя онова, което се каза отъ другитѣ, като се цитираха даже членове отъ наказателния законъ. Има извършени и политически прѣстѣпления, за които има вече издадени присѣди, по които осѣденитѣ сѣ помилвани; и на тѣхъ трѣбва да се даде амнистия, за да се възстановятъ политическитѣ права на осѣденитѣ — нѣма да ви ги изброявамъ. Но наредъ съ тѣхъ идатъ други военни и политически прѣстѣпления, които не могатъ да се амнистиратъ.

Вчера тукъ стана даже единъ инцидентъ за амнистията, която се искаше по чл. чл. 226 и 227 алинея втора отъ наказателния законъ — за прѣдательство. Извѣстно ви е, че когато вие, като законодатели, създавате единъ наказателенъ законъ и провъгласявате извѣстно дѣяние за прѣстѣпление и опрѣдѣляте наказанието за това прѣстѣпление, нѣмате прѣдъ видъ никаква личностъ. Вашата идея, като законодатели, е: текстътъ на углавния законъ, който вие гласувате, който вие създавате, да бжде приложенъ нелицеприятно, спрѣмо всичкитѣ, които биха се провинили по него. Е добръ, какво гласятъ чл. чл. 226 и 227? Тѣ гласятъ, че български офицери, които сѣ постѣпили безъ разрѣшението на правителството на чужда служба и слѣдъ като се обяви мобилизацията въ България не се върнатъ въ редоветъ на армията, само съ факта, че тѣ не сѣмъ върнали, извършватъ прѣстѣплението прѣдательство, което се наказва съ смъртъ. Това е законътъ, който вие или вашитѣ прѣдшественици сѣ гласували. Вие сте прокламирали, като законодатели, че единъ български офицеръ, който би постѣпилъ въ чужда армия безъ разрѣшението на правителството и който не би се върналъ въ България при мобилизация, извършва най-големъ прѣстѣпление, прѣдательство, което влѣче подиръ себе си най-тежкото наказание — смъртъ. Въ тази война има такива случаи у насъ. Вие знаете, че нѣколко души български офицери, за които даже почитаемиятъ г. Найчо Цановъ сѣчете за нужно да упомене изрично — генералъ Радко Димитриевъ, генералъ Сарафовъ, ротмистръ Люцкановъ — постѣпили въ редоветъ на руската армия безъ разрѣшението на българското правителство и не се върнаха въ редоветъ на нашата армия слѣдъ мобилизацията. Съ това тѣ извършиха прѣстѣпление, прѣдвидено въ наказателния законъ — чл. чл. 226 и 227. Какво странно има тукъ, че ще се приложи законътъ? Защо непрѣмѣнно да свързваме амнистията на тѣзи нѣколко души офицери съ реда въ страната? Азъ разбирамъ побужденията на г. Найчо Цанова или на другитѣ, че трѣбва да се вземе подъ внимание дѣйността — политическа и военна — на извѣстни лица, които сѣ подпаднали подъ това прѣстѣпление, и да се иска тѣхното амнистиране, но при такава обстановка и при такива условия, както искаше да прѣдстави г. Найчо Цановъ или както ги прѣдстави органнытъ на г. Данева, че трѣбвало да се поднесе благодарственъ адресъ, това, споредъ мене, е да се прави апология на прѣстѣпленията, прѣдвидени въ чл. 226 отъ наказателния законъ. Но, споредъ мене, амнистия за такива прѣстѣпления не би могла да се приложи, защото амнистията даваме само за български подданици, а тѣ не сѣ такива. Споредъ чл. 17, пунктъ 4 отъ закона за българското подданство, онѣзи офицери, които постѣпятъ на чужда служба, безъ разрѣшението на българското правителство, губятъ българското подданство. Ако е въпросъ за генералъ Радко Димитриевъ — за когото се съобщи жалост-

ната въстъ, че е умрѣлъ, ако това съобщение се окаже, че е истинно, и понеже за него се иска амнистия — амнистия за умрѣли не се дава, а за живи — за него нѣма защо да споримъ. Азъ мисля, че не би трѣбвало да се занимаваме съ личности.

Х. Кабакчиевъ: Касае се за работницитѣ, които сѣмъ останаха въ Америка, Русия и Австрия.

Д. Тончевъ: Г. Кабакчиевъ! Вие знаете, че вчера се говори за други, не за работници. Азъ не говоря за онѣзи, които не се върнаха, защото не можахъ да се върнатъ, и които не сѣмъ въ редоветъ на чужди армии.

Радостното заради насъ е, че когато въ тѣзи дебати се повдига въпросъ за запазване на дисциплината, можа да се постигне извѣстно споразумѣние. Вие си спомнете вчерашната рѣчь на г. Асѣнъ Цанковъ. Той каза изрично, че и Социалистическата партия е загрижена да има една силна и народна армия, а за да бжде тя силна, прибави г. Цанковъ, тя трѣбва да бжде истински дисциплинирана. Нѣма освѣнъ да се радваме на това заявление на г. Асѣнъ Цанковъ и да му аплодираме, защото когато и широкитѣ социалисти се застъпватъ по този начинъ за дисциплината, основната дисциплина на българската армия, каквото ще тѣ наименования да носи, народна или друго нѣщо, това не може освѣнъ да ни радва, затова защото то прѣдставя единъ залогъ за нашето настояще и за нашето бждеще. Азъ съ удоволствие чухъ тѣзи изявления на г. Цанкова, при всичко че малко по-рано бѣхъ челъ единъ пасажъ въ в. „Народъ“, отъ 27 декември, който бѣше пуснатъ въ продажба въ сѣщата минута, когато г. Цанковъ правѣше изявлението си. Тамъ се казва: (Чете) „Ние посочихме, че да се възстава противъ амнистията отъ гледище на „военната дисциплина“, е анархизъмъ, донѣ-кихотщина, защото днесъ цѣлѣниятъ свѣтъ е насочилъ усилията си тѣкмо противъ милитаризма. Очевидно е, че има дисонасъ между онова, което каза г. Цанковъ, и това, което се пише въ в. „Народъ“, но азъ прѣдпочитамъ и вѣрвамъ на онова, което г. Цанковъ, като народенъ прѣдставител, говори тукъ, въ Народното събрание, публично, за да го знае цѣлъ свѣтъ, и вънъ, и вътрѣ, отколкото на едно антре-филе, което случайно може да попадне въ колонитѣ на всѣки единъ вѣстникъ.

Кои сѣмъ военнитѣ прѣстѣпления, които трѣбва да занимаватъ нашето особено внимание и които въ сѣщностъ сѣмъ ядката, сѣмъ центърътъ, тѣй да се каже, на всичкия нашъ тукъ споръ? Тѣ сѣмъ тѣй нареченитѣ „септемврийски събития“, прѣстѣпленията, извършени на Добро-поле и въ Радомиръ. То е главното, то е слѣзните-амнистия, всички други членове, посочени тукъ отъ наказателния законъ, сѣмъ разни наименования, сѣмъ само съзвѣздия-амнистии, които се въртятъ около слѣзните. Затова ние трѣбва да се спремъ главно и сѣщестено на тѣзи двѣ прѣстѣпления, извършени отъ едни и сѣщи лица на Добро-поле и Радомиръ, като се споразумѣмъ, като се обяснимъ върху него, нѣма да имаме никакъвъ споръ. Отъ това, което казахъ досега, вие прѣдугаждате моето гледище по въпроса. Азъ нѣма да описвамъ подробноститѣ на тѣзи събития, нѣма да се спирамъ на ужаситѣ, които тѣ докараха на страната, защото по тѣхъ други и специално г. Такевъ говориха. Азъ само ще кажа, че въпросътъ е отъ единъ върховенъ за страната интересъ. Съзнавамъ, че неговото значение се основава на съображения отъ углавна политика въ смисълъ, че, макаръ това прѣстѣпление да е извършено на Добро-поле или Радомиръ, но понеже то е извършено отъ хиляди и хиляди лица, ние не можемъ да сѣдимъ толкова хиляди души, защото не би било умно, не би било полезно, не би било тактично. Това сѣмъ съображения отъ углавна политика, които сѣмъ възниквали не само у насъ, но и въ много други държави при подобни случаи. Защото не е само България, която е прѣкарвала такива събития. Попослѣ за всички безъ изключение бихъ се съгласилъ да се амнистиратъ, но сега, въ тази минута, при тази обстановка, при тѣзи условия, при които се намираме, позволете ми да ви укажа двѣ прѣчки, главни, сѣществени, отъ националенъ интересъ, които моля да вземете прѣдъ видъ. Въ всѣко наше рѣшение, било то за амнистия или за каквото и да е, първиятъ сѣщественъ и главенъ елементъ трѣбва да бжде моралътъ. Ако нашето рѣшение за амнистията въ тази минута, тѣй както се иска, би било противъ понятието за морала, моля ви се, не дѣйте настоява толкозъ за нея. Имаме ли ние нѣкои сѣществени, нѣкои тѣй настѣжни интереси да настѣпимъ на морала? Ако имаме нѣкой такъвъ интересъ, да го констатираме, да прѣжумимъ и да вървимъ по-нататкъ.

Ето двѣтѣ морални прѣчки. Първата е, че никога не се дава амнистия за прѣстѣпления, послѣдствията отъ които

още продължават. Първото послѣдствие, което си продължава, е — поменаха го почти всички — че голѣма част отъ нашата храбра армия, които изпълни до край своя дългъ къмъ отечеството, днесъ, по причина именно на това прѣстѣпление, амнистията на което искаме, се намира въ плѣтъ въ чужбина, подложена на неопикуемъ гнетъ, мораленъ и физически. Това е първото послѣдствие отъ прѣстѣплението, което още се продължава.

Х. Кабакчиевъ: Това е послѣдствие отъ вашата политика.

Д. Тончевъ: Втората прѣчка е, че днесъ нашата страна още е окупирана отъ неприятелска, отъ чужда армия. Ето двѣ прѣчки отъ морално естество. Вънъ отъ тѣхъ има и съображения на държавенъ интересъ, съображения, че амнистията, дадена прѣди прѣмахването на прѣчките, би могла да даде свършено други резултати, противни на ония, които ние очакваме, слѣдъ като толкова спорове се изслушаха и слѣдъ като се появиха толкова мнѣния за несвоеврѣмнеността на амнистията по тѣзи прѣстѣпления, дали има нѣщо основателно въ това твърдение за несвоеврѣмненостъ. За мене е очевидно, е аксиомно, че ние бихме отишли противъ морала и на човѣщината, и на държавата, ако сега, въ тази минута, прокараме амнистията тѣй, както се иска. Това за прѣстѣплението на Добро-поле.

Да дойдемъ сега на другото прѣстѣпление, извършено въ Радомиръ. Тия сжщитѣ лица, съ хиляди, които извършиха прѣстѣплението на Добро-поле, които отвориха фронта, слѣдъ като извършиха едното прѣстѣпление, за което се иска амнистия по чл. 243 отъ наказателния законъ, пристигнали въ Радомиръ и между Радомиръ и София, извършиха друго прѣстѣпление, което вие сами квалифицирате като измѣна или насилствено измѣняване на държавния строй, събаряне на монархията и замѣняване на тѣя съ република, като наредъ съ това прѣстѣпление — насилствено измѣняване на държавния строй — тѣ извършиха и общи прѣстѣпления, грабежи, убийства, палежи, обезчестявания и пр., които се констатираха тукъ. Може ли сега това второ прѣстѣпление, извършено отъ тѣзи сжщитѣ лица, като се прибавятъ още нѣколко, които сж се присъединили къмъ тѣхъ, да се амнистиратъ сега заедно?

И. Кирковъ: Не се ли чувствувате, г. Тончевъ, виновни вие прѣди всичко за тѣзи прѣстѣпления?

Нѣкой отъ либералнитѣ групи: Ще го сждите за това.

К. Турлаковъ: Тѣ идѣха да го сждятъ, аслж.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Моля ви се.

Д. Тончевъ: Ако бѣхъ убѣденъ, че страната кипи за амнистия по тѣзи прѣстѣпления, ако да имахъ и частица увѣреностъ, че единственото и немедленно срѣдство противъ тази народна ферментация е амнистията, и ако да нѣмахъ основателенъ и оправданъ страхъ, че амнистията, дадена тѣй, както се иска сега, ще принесе свършено противенъ резултатъ, опасенъ за страната, азъ щѣхъ да се обявя най-горѣщия и най-върлия защитникъ на амнистията и да искамъ нейното бързо и сѣбно глазуване. Обаче азъ ви казахъ, че съмъ на противно мнѣние.

Тѣзи двѣ прѣстѣпления на Добро-поле и Радомиръ—София по наказателния законъ се раздѣлятъ, и вие сами сте ги раздѣлили, защото за прѣстѣпленията на Добро-поле искате амнистия по едни членове отъ военно-наказателния законъ, а за прѣстѣпленията Радомиръ—София искате амнистия за измѣна по общия наказателенъ законъ.

Слѣдъ като си казахъ мнѣнието по прѣстѣпленията на Добро-поле и Радомиръ, азъ ще се спра върху единъ въпросъ, който отворихъ по-рано, и който, виждамъ, още вълнува народното прѣдставителство. На прѣстѣпленията, които се извършиха на тѣзи двѣ мѣста, какво наименование да имъ дадемъ? Ние нѣмаме прѣдъ себе си още обвинителния актъ на нѣкой прокуроръ, нѣмаме присждата на нѣкой сждъ, за да видимъ каква квалификация биха имъ дали сѣдебнитѣ органи.

И. Кирковъ: Въ всѣки случай, то не е по-голѣмо прѣстѣпление отъ туй, което вие извършихте. Вие извършихте най-голѣмото прѣстѣпление въ България — изкопахте гроба на България.

К. Досевъ: Вие защитавате себе си и вашия шефъ.

Д. Тончевъ: Но ние имаме другъ актъ за квалификацията на прѣстѣпления, който ни помага въ случая. Въ това отношение ни иде на помощъ проектътъ за амнистия — той дава истинското наименование на тѣзи прѣстѣпления. Позволете ми да се спра и върху официалнитѣ изявления на официални лица; противъ авторитета, противъ рѣшающето, тѣй да се каже, значение на тѣхнитѣ думи вие не можете да отидете. Ние имаме на първо мѣсто квалификацията на нашия държавенъ глава, на новия царъ, който въ една своя рѣчь прѣдъ офицеритѣ на 4 октомврий каза, че извѣстна частъ отъ храбрата наша армия бѣше насочена отъ извѣстни злосторници да нанесе пакостъ на страната. Като държавенъ глава, Царъ Борисъ повече не можеше да каже.

Х. Кабакчиевъ: Много авторитетно мнѣние!

Д. Тончевъ: Бившиятъ министъръ-прѣдседателъ г. Малиновъ въ тайното засѣдание, припомнете си, като излагаше причинитѣ за катастрофата, която сполѣтъ България, каза, че между другото тя се дължи на „прѣдателството“ на третата дивизия.

К. Бозвелиевъ: Обаче той биде опроверганъ отъ военния министъръ.

Д. Тончевъ: Помощникъ-главнокомандующиятъ г. генералъ Тодоровъ ни каза тѣй сжщо, че катастрофата се дължи на прѣдателство. Военниятъ министъръ г. Ляпчевъ чрѣзъ своя органъ в. „Прѣпорецъ“ . . .

А. Ляпчевъ: Азъ нѣмамъ органъ като воененъ министъръ.

Д. Тончевъ: . . . отъ 2 и 12 декемврий казва въ статията „За нашитѣ офицери“: „Въ какво е виновенъ нашиятъ офицеръ за прѣдателство на Добро-поле?“ Сжщото се казва и въ другия брой, за да не го чета и ви отекчавамъ. Тѣй щото върховни прѣдставители на нашата властъ въ разни лица, въ официозни органи на управляющи партии го твърдятъ и вие сами му давате наименование въ проекта. По този въпросъ в. „Воля“ пише: Откакъ г. Малиновъ въ тайното засѣдание на Народното събрание изтъква оная нещастна фраза, че поражението на Добро-поле се дължи на прѣдателство на 3 дивизия“ и пр.

Х. Кабакчиевъ: Само отъ защитницитѣ на монархизма, отъ защитницитѣ на една катастрофална политика, а не отъ българския народъ.

Д. Тончевъ: Азъ искахъ да обърна вашето просвѣтено внимание на дадена отъ официални лица квалификация и ще чакамъ обясненията на г. министъръ-прѣдседателя. По въпроса: какъ да постѣпимъ спрѣмо прѣстѣпницитѣ отъ Радомиръ—София, г. Малиновъ, бившиятъ министъръ-прѣдседателъ, когато се яви съ новия си допълненъ кабинетъ, съ участието на земледѣлцитѣ, заяви въ Народното събрание, че една отъ точкитѣ на неговата програма е да защитаваше установения отъ конституцията държавенъ строй и да се бори за неговото запазване. Очевидно, това бѣше отговорътъ на г. министъръ-прѣдседателя на радомирската република. Друго нѣщо не можеше да каже. Съ тази декларация г. министъръ-прѣдседателъ тогава виртуално казваше, че „азъ, като правителство, ще накажа виновницитѣ Радомиръ—София и трѣбва да ги накажа, защото иначе не мога да защита сжществующия държавенъ строй и моето законно срѣдство е само правосѣдието. Друго срѣдство за борба азъ нѣмамъ“.

Х. Кабакчиевъ: И обсадното положение, начело съ генералъ Протогеровъ, който застреля 20 хиляди жертви.

Д. Тончевъ: Това бѣше мнѣнието на правителството на г. Малиновъ. Какво е мнѣнието по този въпросъ на днешния министъръ-прѣдседателъ г. Теодоровъ? Вие си припомняте, че когато г. Теодоровъ, като министъръ-прѣдседателъ, се яви тукъ, обиколенъ отъ всичкитѣ свои колеги, и прочете програмата на правителството, той каза изрично: „Азъ напълно поддържамъ прочетената отъ моя прѣдшественникъ г. Малиновъ програма“, и специално каза само нѣколко думи. Слѣдователно, г. Теодоровъ, като възприе изрично прочетената отъ г. Малинова програма, идентифицира своето гледище по въпроса за Радомиръ—София съ гледището на г. Малинова, а то е, че той ще пази сжществующия държавенъ строй, слѣдователно и той виртуално каза: „За запазването на този строй, срѣщу който въставатъ, ще трѣбва да се боримъ и инструмен-

тът на моята борба не може да бъде другъ, освѣнъ правосъдието. Оттогазъ, откогато г. Теодоровъ направи тази декларация, че той ще защитава държавния строй отъ посѣгателства, подобни на радомирското, не се е изминалъ още единъ мѣсецъ. Каква сѣществена промѣна настѣпи въ събитията, за да се измѣни неговото гледище по този въпросъ? Ние още не сме чули неговата дума по този въпросъ, но азъ прѣдполагамъ, че днесъ и той иска амнистията за тия сѣщитѣ прѣстѣпления, въпреки че на 29 ноемврий заяви виртуално тукъ, че той ще прѣслѣдва. Докогато не чуя г. министъръ-прѣдседателя за измѣненіята на обстоятелствата, вѣрвамъ напълно въ искреността, въ лоялността на неговата декларация, че ще прѣслѣдва републиканцитѣ. Иначе, ние не бихме могли да си обяснимъ, защо ще ни се прави такова тържествено обѣщание, както отъ г. Малинова, тъй сѣщо и отъ г. Теодорова, че ще се прѣслѣдватъ прѣстѣпленията за насилствено измѣнение на държавния строй. Вѣрно е, че въ възгледитѣ на правителството, като такова, и въ възгледитѣ на партиитѣ, които съставляватъ правителството, има една двойственостъ. Това, което извѣстни членове на правителството приематъ, защото присѣствуватъ при четенето на декларацията на министъръ-прѣдседателя, съставлява едно гледище; но тѣзи сѣщитѣ господа, чрѣзъ органитѣ на своитѣ партии, говорятъ съвършено противното на това, което си казватъ и прочело, напр. Така в. „Народъ“, органъ на г. Сакъзова и на г. Джидрова, прѣди нѣколко седмици написа уводна статия, която казваше, че ако България иска да спечели своята кауза, тя трѣбва да се прѣдстави като република на мирната конференция, и за да не би да има нѣкакво пропускане, думата „Република“ бѣше напечатана съ голѣми тѣлѣсти букви.

А. Коновъ: Това е програмно искане на партията на г. Джидрова, г. Тончевъ. И сега го подчертаваме, че България ще бъде най-щастлива, когато добие републиканско управление. Това е старъ въпросъ на нашата политика.

Д. Тончевъ: Земледѣлцитѣ въ своя органъ никога не се стѣсняватъ да казватъ, че и тѣ сѣ за република. Не по-малко въ това отношение е казано и въ вѣстника на радикалитѣ. Това е една двойственостъ. Азъ намирамъ, че това е една аномалия. Правителството, като, взема едно рѣшение, прогласено прѣдъ Народното събрание, че то ще упражнява извѣстни мѣрки и ще защитава, напр., сѣществующия държавенъ строй и този държавенъ строй, това рѣшение трѣбва да се защитава не само чрѣзъ устата на г. министъръ-прѣдседателя и неговитѣ колеги тукъ, въ Събранието, но и въобще отвънъ, отъ органитѣ на партиитѣ, които съставляватъ това правителство...

А. Коновъ: Г. Тончевъ! Азъ вѣрвамъ, че ако републиката бъде осъществена въ България, Вие пръвъ ще дойдете да я поздравите.

Д. Тончевъ: Благодаря Ви, г. Коновъ, че ми давате случай да кажа нѣколко думи по този въпросъ, особено като Вие казвате това.

А. Коновъ: Защото и въ тѣзи нации, дѣто сѣ обявени републики, такива като Васъ се надпрѣварватъ да бждатъ тѣхни послѣдователи.

Д. Тончевъ: Благодаря Ви, г. Коновъ, за апострофа, защото ми давате право да кажа нѣколко думи. Нека се спремъ върху това.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Г. Тончевъ! Моля Ви, говорете по прѣдмета.

Д. Тончевъ: Г. прѣдседателю! Искане се насилствено измѣнение на държавния строй и замѣняването му съ република; това, което ще кажа, ще бжде кратко и по прѣдмета.

За голѣмо съжаление, трѣбва да отбѣлѣжимъ едно явление у насъ. Въ прѣстѣпленията насилствено измѣнение на държавния строй ние забѣлѣзваме и участието на народнитѣ прѣдставители. За това има вече единъ арестуванъ народенъ прѣдставител, пускането на когото се иска. Г-нъ Коларовъ не се стѣснѣ снощи да заяви, че ще настѣпятъ насилствени събития, които ще помѣтатъ нашата конституция. И г. Коновъ сега тукъ ни казва, че не трѣбва да я поддържа. Това трѣбва да е едно течение въ нашата страна; ние трѣбва да го констатираме. Какво е? Народнитѣ прѣдставители иматъ право, не ще съмнение, да говорятъ, дали трѣбва да бжде България република или монархия, иматъ право, по конституцията, да искатъ и измѣнение на тази конституция, защото тя е измѣняема.

А. Коновъ: Г. Тончевъ! Това го искахме още въ 1911 г. въ великото Народно събрание въ Търново. Вие знаете това. Това не е ново, за да го констатираме сега.

Д. Тончевъ: Всѣки народенъ прѣдставител има право, по законенъ редъ, да иска измѣнение на конституцията. Ако се събератъ толкова души, колкото прѣдписва конституцията, и направятъ едно прѣдложение въ обикновеното Народно събрание за нейното измѣнение и ако това прѣдложение, по установения отъ конституцията редъ, бжде прието, не ще съмнение, че тогава правителството ще се подчини на този законъ и ще свика велико Народно събрание.

Д. Благоевъ: Кой знае!

Д. Тончевъ: Това е нѣщо редовно. Ние се кълнемъ, споредъ чл. 131 отъ конституцията, че ще пазимъ и бранимъ конституцията. Какво значи това? Защо ще пазимъ конституцията? Ние ще я пазимъ, т. е. нѣма да посѣгаме на нея, и ще я бранимъ, да не би нѣкои други да я нападатъ. А когато ние се кълнемъ, че ще пазимъ конституцията, съ тази сѣщата клетва ние поемаме задѣлжение, че ще пазимъ установенитѣ отъ нея институции. А първата институция, която е въ основата на конституцията, това е монархията.

А. Коновъ: А, тамъ не сме съгласни.

Д. Тончевъ: Монархията е наследствена съ народно прѣдставителство и, слѣдователно, всички народни прѣдставители сѣ се заклели въ вѣрностъ на монархията, тъй както се разбира и прѣдвижда тя въ чл. 4 отъ конституцията.

А. Коновъ: Затуй ли до сега вие запазвахте само това постановление на конституцията, като тѣпкахте и нарушавате постоянно другитѣ постановления на конституцията, за което даже бѣхте изправени прѣдъ държавенъ сждъ? Затуй ли? Кой е пазител на конституцията тогава, питамъ азъ?

Н. Бракаловъ: Вие.

А. Коновъ: Да, ние искаме нейното разширение. Ние не сме изправяни още прѣдъ държавенъ сждъ за нарушение на конституцията, както вие.

Д. Тончевъ: Моля Ви се, г. Коновъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Моля Ви се, г. Коновъ.

Д. Тончевъ: Азъ самичкъ признавамъ, че клетвата, която се дава отъ народния прѣдставител, може да бжде оспорвана. Нейното произхождение е отъ стария абсолютенъ режимъ и, слѣдователно, тя не може да има сѣщото приложение и къмъ онѣзи, които изповѣдватъ догмата на народния суверенитетъ. И наистина, клетвата на народенъ прѣдставител, съ всичката тържественостъ на формитѣ, които я окръжаватъ, поражда въ човѣка идея за едно задѣлжение, поето неразривно, но не може да се твърди, че депутатътъ гражданинъ ще се кълне въ единъ монархъ, правата на когото произхождатъ отъ народа и които права могатъ да бждатъ замѣнени съ други. Единъ народенъ прѣдставител не може да се кълне, че ще бжде вѣренъ на конституцията, когато тя може да бжде измѣнена въ всѣко едно врѣме. Вслѣдствие на това, много пѣти тази политическа клетва на депутатитѣ е ипокритна, е присторена; въ време на заклеванетоъ кълнящиятъ се депутатъ може да има противно убѣждение на установенитѣ отъ конституцията институции: въ минутата, когато единъ депутатъ се кълне за вѣрностъ на монархията, може да е горещъ привърженикъ на една демократическа или социална република. Ето по кои съображения депутатската клетва се е прѣобърнала въ единъ архаизмъ и въ много конституции, въ които сѣществуваше, тя бѣше изхвърлена. Но у насъ тя днесъ сѣществувва въ нашата конституция и ние се кълнемъ да пазимъ и бранимъ установенитѣ отъ конституцията институции, и най-малкото задѣлжение, което ние поемаме въ случая, съ клетвата, е да не посѣгаме ние лично, чрѣзъ насилственото измѣнение, на държавния строй, да не вземаме участие въ никакви комплоти и конспирации противъ установения отъ конституцията държавенъ строй и да не се ползуваме съ беззаконни срѣдства въ борбата си срѣщу него. Ето това е

минималното задължение, което ние поемаме с тази клетва, и никога не сме отричали правото на народния прѣдставител да се ползува отъ онѣзи права, които му дава конституцията, да иска измѣнение на държавния строй по единъ законенъ начинъ.

И това още повече, че не всѣкога може да се поддържа, че думата „република“ означава свобода, а думата „монархия“ означава потисничество. Вие най-добрѣ знаете, че има републики тиранически и има монархии свободолюбиви. Слѣдователно, неоснователно е да се дава прѣдпочитане на републиката прѣдъ монархията, или на монархията прѣдъ републиката. Когато е въпросъ за държавници, които сѣ поставени въ разни условия на просвѣтеностъ, на добродѣтелъ, на политическа сръжностъ, на физически условия, тезата става относителна и всичко се свежда къмъ единъ въпросъ само коя отъ тѣзи две форми на управление повече покровителствува, при дадено положение, правата на гражданитѣ и сигурността на собствеността, коя отъ тѣзи двѣ форми на управление способствува повече за величието на отечеството. Не може да се твърди, че едната форма на управление е най-добрата или по-добрата. Всичко ще зависи отъ условията. И прѣдседателътъ на републиката и монархътъ ще бѣдатъ само делегати на народния суверенитетъ.

В. Коларовъ: По-добрѣ е да оставите този въпросъ, който нѣма нищо общо съ амнистията.

Д. Тончевъ: Заради насъ, слѣдователно, не е важно и не се свежда въпросътъ къмъ това: какво ще бѣде управлението на България въ бѣдаще, дали то ще бѣде републиканско или монархическо, а въ това, дали то, това управление, ще бѣде изражение на свободата и на демократизма.

Прѣдседателствуещъ д-ръ И. Момчиловъ: На прѣдмета, г. Тончевъ.

Д. Тончевъ: Следъ като направихъ тѣзи забѣлѣжки, бихъ могълъ да завърша, като се спра на по-сжщественото. Азъ изказахъ тѣзи мисли, направихъ го само за да дойда до едно главно заключение: че като се прѣсѣятъ, ако щете, презъ гѣсто сито мотивитѣ, по които се иска амнистията, остава само единъ сжщественъ мотивъ, съображения отъ углавна политика. Какво да правимъ съ толкова хиляди души, които сѣ взели участие въ отварянето на фронта? Тѣ могатъ да бѣдатъ петъ, могатъ да бѣдатъ 10, могатъ да бѣдатъ 20, могатъ да бѣдатъ и повече хиляди души — числото е, прѣдъ което се спира умътъ на всѣкого отъ насъ. И азъ вѣрвамъ, че ако да не бѣше голѣмината на това число, надали бихме се занимавали днесъ толкова по този въпросъ. То е важно и ние трѣбва да се спремъ върху него, защото всички сме длъжни да си дадемъ отговоръ на този въпросъ: трѣбва ли тия хиляди хора да се прѣслѣдватъ и то да се прѣслѣдватъ сега? Прѣди да си отговоря на този въпросъ, азъ въ скоби само ще кажа, че до тази минута нашето правосъдие не се е разтичало да арестува всички онѣзи, които би трѣбовало да арестува, като прѣстѣпници. Доколкото се упомена тукъ и доколкото си припомнямъ надали има 50 или 60 дѣла заведени, а може-би и толкова да нѣма по тия прѣстѣпления.

Х. Кабакчиевъ: Много повече.

К. Торлаковъ: Идете въ Цетралния затворъ и ще се убѣдите колко сѣ.

Д. Тончевъ: Това е положението. Азъ не споря за числото. Могатъ да бѣдатъ 100, могатъ да бѣдатъ и 150 или 200 дѣла, въ сравнение съ хилядитѣ, съ които трѣбва да се разправяме, тѣ сѣ нищожни. Ние, слѣдователно трѣбва да си отговоримъ на този въпросъ. Както нашето правосъдие отъ септемврий до сега е бездѣйствувало, било съ мълчеливото одобрение и съгласие на правителството, било по какъвто и да е начинъ, това сжщото положение можеше да се продължава и дотогава още, докогато народното прѣдставителство намѣри удобенъ моментъ да се занимае съ този въпросъ. Вѣрно е, че такава една висаящностъ на въпроса поставя тия хиляди хора, които очакватъ разрѣшение на своето дѣлине, въ една неизвѣстностъ, въ едно тягостно положение. Но тази тягостностъ, това положение би се смекчило, ако тѣ узнаятъ, че единъ день и за тѣхъ ще дойде редъ да се помисли.

Да се върнемъ на прѣдмета си. Какво да правимъ? Азъ лично, когато се занимавахъ съ този въпросъ, за да си отговоря на него, трѣбваше да изуча най-напрѣдъ, какъ

сѣ постѣпвали въ другитѣ страни, защото не е само България, която е прѣкарвала революции, метежи, бунтове; има други по-стари отъ насъ страни, които сѣ били разлюлявани съ много по-голѣми революции, въ които сѣ участвували много повече хиляди хора, равнихъ историята на чуждитѣ амнистии, видѣхъ, че и за насъ има единъ изходъ. Урокътъ, който ще трѣбва да търсимъ и който азъ намѣрихъ, е урокътъ отъ френската история. Вие знаете, че най-великиятъ учителъ на всѣкого е историята. И всѣки единъ народъ, въ каквото нещастие да изпадне, ако потърси лѣкъ за своята болка въ историята, било въ старата, било въ сръдната, било въ новата, ще го намѣри. Отъ 1789 г. до 1871 г. въ Франция има цѣла редица революции, въ които сѣ вземали участие хиляди души и френскиятъ народъ, съ своята мѣдростъ, съ своя практически умъ, е намѣрвалъ винаги изходъ отъ това затруднено положение. Ще се спра, прочее, върху практиката на Франция. Какъ тя е постѣпвала, когато е била разлюлявана отъ нѣкоя революция, въ която сѣ вземали участие хиляди души, които е трѣбовало да бѣдатъ прѣслѣдвани и наказвани по закона съ най-строгитѣ наказания? Нека захванемъ отъ Парижката комуна, като най-типиченъ, като най-подходящъ на нашия случай. Вие знаете, че тя се роди отъ една политическа революция подъ впечатлението на единъ голѣмъ националенъ разгромъ и отъ едно неприятелско нахлуване въ страната и трая отъ 17 мартъ до 24 май 1871 г. Нѣма нужда подробно да се описватъ всички ужаси и прѣстѣпления, които бѣха извършени прѣзъ врѣмето на тая революция. Можемъ да кажемъ само, че надали има прѣстѣпление...

Х. Кабакчиевъ: Комуната не е извършила никакви прѣстѣпления.

Д. Тончевъ: ... и надали има лудостъ, която тя не е извършила спрямо мирното население и войската. Водителитѣ на тази революция казаха, че нейната цѣль е социалното прѣбразждане, *régénération sociale*; обаче това твърдение бѣше невѣрно, защото революцията отъ 1792 г. бѣше унищожила всичко: и царския прѣстолъ, и каститѣ, и привлежитѣ, и послѣднитѣ остатѣци отъ феодализма.

Х. Кабакчиевъ: Освѣтъ експлоатацията и потисничеството, които сжществуваха.

Д. Тончевъ: И като се видѣ невѣрността на това твърдение, водителитѣ на революцията, както забѣлѣжи тукъ и г. Кабакчиевъ, веднага обърнаха листото и казаха: „Вѣрно е, че царскиятъ режимъ, каститѣ и привилежитѣ сѣ унищожени, но работничеството е подтиснато, ударилъ е частъ за неговото освобождение, настѣпилъ е моментътъ за извоюване на неговитѣ права“. И за извоюването на тия права не се избираха сръдства — всичко бѣше позволено. На първо мѣсто, понеже царетѣ и князетѣ бъркаха, убиваха ги.

Х. Кабакчиевъ: Това не е вѣрно.

Д. Тончевъ: Достатъчно бѣше само да се констатира, че еди-кой си е князь или царь, и го убиваха. Революцията отъ 1792 г. поне се стрѣмеше, ако умъртвява нѣкого, да го умъртвява на основание нѣкаква присѣда.

Х. Кабакчиевъ: Не е далечъ, когато френската буржоазия ще дава смѣтка.

Д. Тончевъ: Всички революционери французи и чужденци, които бѣха събрани отъ всички краища на свѣта, твърдѣха, че отечеството е отживѣло своето врѣме...

Т. Петровъ: Фалшифицирате историята.

Д. Тончевъ: ... и трѣбва да бѣде замѣнена съ универсалната република. И за осигуряването на тази универсална република се увлѣкоха толкова хиляди души, които трѣбваше да отговарятъ за извършенитѣ прѣстѣпления. Това бѣше въ периода отъ 17 мартъ до 24 май 1871 г. Да видимъ кога хората въ Франция можаха да помислятъ за амнистия на това прѣстѣпление, извършено отъ десетки хиляди души. Като имаме прѣдъ видъ, че броженieto, движението, буйността въ Франция сѣ много по-голѣми, отколкото у насъ — френскиятъ температурентъ въ това отношение не може да се сравнява съ нашия, ние сме просто смирили въ сравнение съ него — нека видимъ какъ постѣпиха французитѣ, при буйността на своя характеръ, спрямо революционеритѣ отъ 1871 г. На първо врѣме самѣ нѣкои лица, вѣтъ отъ парламента, шушукана за амнистия

За първи път в парламента проговориха за амнистия едва от 1876 година!

Х. Кабакчиев: Никакво прѣстѣпление нѣмаше за амнистиране, защото слѣдъ 24 май бѣха разстрѣляни 30 хиляди души.

Д. Тончев: И кога най-после, слѣдъ колко години, дадоха амнистия въ Франция?

Д. Благоев: Това показва само жестокостта на буржоазията — нищо повече.

Х. Кабакчиев: Вие ако слѣдвате този примѣръ въ днешната епоха, нѣма да отидете далечъ.

Д. Тончев: Действително, както забѣлжихъ, въ публиката се говорѣше за амнистия, но това бѣше само шушукане, което не можеше да намѣри пристапъ въ оградата на парламента. За пръвъ пътъ едвамъ въ 1876 г. въ парламента се направи едно прѣдложение за амнистия, и то пропадна, и пропадна съ 316 гласа срѣщу 50. А отъ 1871 г. до 1876 г. бѣха се изминали 5 години. И понеже пропадна първото прѣдложение, едвамъ слѣдъ 3 години, въ 1879 г., правителството внесе новъ законопроектъ; и той бѣ прѣпратенъ въ комисията, която даде мнѣние: да се отхвърли. И действително, на 23 мартъ 1879 г., мисля, по докладъ на комисията по министерството на правосѣдието, парламентътъ отхвърли прѣдложението на правителството за амнистия, макаръ въ парламента и да имаше републиканско болшинство. Заинтересованитъ прибѣгнаха къмъ авторитета на такъвъ поетъ, какъвто бѣше Викторъ Хюго, който, по тѣхна молба, направи прѣдложение за амнистия въ сената, но едвамъ успѣ да събере гласоветъ на десетина души сенатори. И когато Гамбета, съ всички свой авторитетъ, се застъпи за една обща амнистия, *amnistie générale*, правителството, подъ налѣгането, подъ натиска на този народенъ трибунъ, внесе закона за амнистия и се гласува въ м. юний 1880 г. И тъй, за революционеритъ отъ парижката комуна отъ 1871 г., обществото въ Франция 5 години не говорѣше за никаква амнистия. Слѣдъ 5 години въ парламента се отхвърли едно прѣдложение за амнистия; слѣдъ други 3 години се отхвърли прѣдложението на правителството, и едва слѣдъ 9 години се даде амнистия.

Х. Кабакчиев: Утѣшавайте се вие съ туй.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Г. Кабакчиевъ, не прѣкъсвайте!

Д. Тончевъ: Нѣма защо да се утѣшавамъ; азъ искамъ само да посоча, че има примѣри въ историята, които ни показватъ, какъ сж постѣпвали въ подобни случаи.

Х. Кабакчиевъ: Най-прѣснитъ примѣри сж отъ Германия и Русия.

П. Даскаловъ: Какви сж примѣритъ въ Русия? Кого амнистираха тамъ, я ми кажете?

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

Д. Тончевъ: Ако не искаме да чакаме толкова много, колкото сж търпѣли въ Франция въ 1871 г., ако ние не можемъ да чакаме и изтраемъ 9 години, ние можемъ да се приближимъ нѣкакъ си до това търпѣние. Ще бѣда кратъкъ, защото не ми остава врѣме, както ми заяви г. прѣдседателътъ. Като провѣримъ всички амнистии, които сж дадени за революциитъ въ Франция отъ 1789 до 1830 г., ще видимъ, че всичкитъ амнистии, за разнитъ въ този периодъ революции, все сж дадени слѣдъ единъ промеждутъкъ отъ 3-3½-4-5 години, и нѣма нито за едно революционно прѣстѣпление, нито за единъ метежъ да е дадена амнистия веднага же. Това не е съществувало и у другитъ народи. Азъ бихъ ви отекчилъ, ако взема да правя екскурзия и изъ историята на другитъ народи. Привеждамъ ви за примѣръ само Франция. И искахъ съ това да ви обърна вниманието, че ако тамъ, въ просвѣтена Франция, за революционери, които сж нанасяли не по-малко зло на държавата, подобно на нашето, сж намирали за общественъ интересъ да се забави поне съ години исканата амнистия, ние бихме могли смѣло, съ полза, да послѣдваме нейния примѣръ.

К. Бозвелиевъ: Вие забравяте да кажете едно — че прѣзъ този периодъ най-свѣтлитъ умове, начело съ Хюго и Гамбета, се борѣха за амнистията постоянно.

Д. Тончевъ: Не е вѣрно. Викторъ Хюго се застъпи за амнистия едва слѣдъ 5 години, а Гамбета настоя за *amnistie générale*, едва слѣдъ 8 години! И успѣ едва на деветата година! Какво бихме спечелили отъ отлагането? Азъ ви заявихъ, че ние ще трѣбва да амнистираме тѣзи прѣстѣпления, ще трѣбва да прѣчистимъ нашия животъ отъ тѣхъ. Защото съ хиляди души правосѣдието не може да се разправа и не би трѣбвало да се разправа, но ще трѣбва да чакаме благоприятния моментъ. Но ако се отложи — и обръщамъ съ това даже вниманието на вносителитъ на законопроекта — нѣма освѣнъ да се спечели за всичкитъ, тъй като по-послѣ нѣма да се повдига въпросъ отъ г. Такева, може би, и отъ други, за изключения; тогазъ, може би, всички да бѣдемъ наклонни да се даде една обща, пълна амнистия, безъ никакви изключения, като изключимъ, както се е правило навсѣкждѣ, само общитъ прѣстѣпления.

Понеже получихъ една депеша отъ Радомиръ, подписана отъ 18 души, съ която молятъ да се застъпимъ за тѣхнитъ права, защото били прѣтърпѣли врѣди и загуби, считамъ за свой дългъ да кажа нѣколко думи и по този въпросъ. Г. Поповъ изказа по този въпросъ цѣнни мисли, и азъ бѣма да се спирамъ много върху тѣхъ. Ще кажа само едно, че тъй както е съставенъ текстътъ на законопроекта, безъ да се казва, дали амнистиранитъ се освобождаватъ отъ отговорностъ по граждански искове, тѣ ще бѣдатъ длъжни да заплащатъ врѣдитъ и загубитъ на третитъ лица, които послѣднитъ сж прѣтърпѣли отъ прѣстѣплението. Но ако ние оставимъ третитъ лица да прѣслѣдватъ амнистиранитъ съ граждански искове, то би значило отъ една страна да забравяме, а отъ друга страна да припомняме. За да не изпадне въ такова противорѣчие, ако държавата се рѣши да даде амнистия, тя, за да не прибѣгва къмъ косвена конфискация на имотитъ на частнитъ лица въ полза на амнистиранитъ, като ги освободи изрично отъ гражданска отговорностъ, би трѣбвало да плаща врѣдитъ и загубитъ. И азъ вече виждамъ, че се прави едно прѣдложение по този въпросъ, държавата да плати на пострадалитъ трети лица отъ прѣстѣплението врѣдитъ и загубитъ по една оцѣнка. Това плащане ще бѣде едно отъ послѣдствията на амнистията, която ние ще дадемъ. Слѣдователно, като амнистираме, за да имаме забравяне, трѣбва непременно да гласуваме отпускането и на единъ кредитъ за обезщетение на пострадалитъ отъ прѣстѣпното дѣяние. Сега, г. г. народни прѣдставители, азъ мога да свърша вече, като...

Х. Кабакчиевъ: А българскиятъ народъ ще има искъ за 10 милиарда лева противъ васъ.

Д. Тончевъ: ... обърна вниманието ви върху едно голѣмо разногласие, което съществува между това, което се говори тукъ отъ разнитъ партии и онова, което се пише въ тѣхнитъ органи, по сжщитъ въпроси. Тукъ ни е прѣдставенъ като на колеги единъ законопроектъ за амнистията. Партийтъ отъ правителствения блокъ се обръщатъ къмъ либералнитъ елементи съ апелъ да го гласуватъ. Въ сжщия моментъ, когато вие правите този позивъ къмъ либералнитъ елементи, да не се дѣлятъ по въпроса за амнистията, като членове отъ Народното събрание, ние виждаме нападки и долни хули противъ днешната Камара, и специално противъ либералнитъ елементи; въ тѣхъ се казва, че тази Камара нѣма право на съществуване, че въ нея има такива елементи, които не заслужаватъ да иматъ гласъ и че даже българското правителство би трѣбвало да счита за унижение да се обръща за помощъ къмъ тѣхния гласъ. Едно отъ двѣтѣ: или е вѣрно това, което правите въ тази минута, т. е. искате гласа на либералнитъ елементи по единъ въпросъ, внесенъ въ Камарата, която считате, слѣдователно, за редовна, за законносъществуваща, или е вѣрно онова, което вие пишете въ вестникитъ, даже въ днешнитъ броеве, и тогава не е оправдано да се обръщате съ молба, съ искане къмъ либералитъ да гласуватъ амнистията.

Х. Кабакчиевъ: Не се обръщаме съ молба, а съ едно право.

Председателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

Д. Тончевъ: Сега ще си направя заключението и ще освободя трибуната.

Вие знаете, че римлянитъ, съ гения на своята цивилизация, считаха, че има прѣстѣпления, които никога, ама абсолютно никога не можеха да получатъ амнистия. Отъ

тѣзи прѣстъпления на първо мѣсто стои прѣдателяството, на второ мѣсто стои измѣната, на трето мѣсто стои злоупотрѐблението на държавни пари, и на четвърто мѣсто, таянъ доносъ съ користолюбива цѣль. Обаче хуманитарнитѣ чувства напреднаха толкова много, щото този старъ възгледъ на римлянитѣ, колкото и да бѣ правъ за тогавашното врѣме, отстъпва мѣсто на другъ възгледъ, а именно, че днесъ всѣко едно прѣстъпление е амнистируемо. Тѣй щото прѣстъпленията, които ни занимаватъ сега, споредъ понятията, споредъ възгледитѣ на днешното човѣчество, могатъ да бѣдатъ прѣдметъ на амнистия. Въпросътъ е дали тя ще се даде, дали тя ще бѣде удовлетворена тѣй, както се иска. Азъ мисля, че прѣстъпленията, специално отъ Добро-поле и София—Радомиръ, а особено първото, е прѣстъпление противъ страната — *lèse-pays*, противъ отечеството — *lèse-patrie*, противъ народната честъ — *lèse-honneur nationale*, противъ народното обединение — *lèse-union nationale*. Отдавамъ пълно почитание на хуманитарнитѣ чувства на народнитѣ прѣдставители, ако тѣ сѣ само такива на тѣзи, които искатъ амнистията, но не по-малко трѣбва да се отдаде право и зачитане и на чувствата на онѣзи народни прѣдставители, които сѣ просвѣтления си политически разумъ и съ истинския си патриотизъмъ отхвърлятъ амнистията засега поне като прѣждеврѣмenna. Азъ и моята група сме отъ послѣднитѣ. Ние намираме, че амнистията за Добро-поле сега въ тази минута, въ онази ширина, въ която се иска, е врѣдна за нашето отечество. Вие, г. г. народни прѣдставители, като Народно събрание, сте власти да опростите и да забравите всичко, да опростите и даже да забравите прѣстъпленията противъ обединението на българския народъ, но знайте, че историята нѣма никога да ги амнистира. (Ръкоплѣскане отъ либералнитѣ групи)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Никола Апостоловъ.

Х. Кабакчиевъ: За васъ нѣма амнистия, за васъ ще искаме народенъ съдъ.
(Протестъ отъ либералнитѣ групи)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

Нѣкой отъ либералнитѣ групи: Обуйте червенитѣ гащи.

Х. Кабакчиевъ: Нѣма да видите Камарата.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)
Моля, г. Кабакчиевъ! Г. Апостоловъ, имате думата.

Н. Апостоловъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Внесено отъ партиитѣ на блока прѣдложение за амнистия ни занимава вече цѣла седмица. Това показва колко голѣмъ е интересътъ, който възбужда този въпросъ. Амнистията влиза като специална точка отъ програмата, отъ платформата на правителството. Това още повече подчертава значението на този законопроектъ. Незавидна участъ се падна на туй Народно събрание да ликвидира масовитѣ прѣстъпления и на третѣ нещастни за България войни. Азъ сѣ особено облекчение бихъ отклонилъ отъ себе си тая задача, тая мисия, която ми се възлага отъ дълга като членъ на една парламентарна група, да изкажа мнѣнието ѝ предъ Парламента по законопроекта, както направи почитаемиотъ г. Бууровъ, но нѣмамъ тая възможность и ще се поклоня прѣдъ дълга на дисциплиниранъ партизанинъ. Защото, г. г. народни прѣдставители, за мене е особено болѣзнено да се разровя въ тѣзи септемврийски събития, така оросени съ народна кръвь, които далечъ не донесоха слава на страната ни.

Г-да! Въ програмата, въ декларациите на почитаемото правителство бѣше възвѣстено, че една отъ цѣлитѣ му е да внесе омиротворение въ страната и че като срѣдство за достигане на тая цѣль то смѣта амнистията, тази амнистия, която днесъ ни се прѣдлага на обсъждане. Г-да! Азъ ще се огранича да се спра само върху главнитѣ точки, които се нахвърлятъ отъ законопроекта, защото върху подробности други прѣди мене се спрѣха обстоятелствено.

Първиятъ въпросъ, който се повдигна отъ току-що слѣзлия отъ трибуната прѣдставителъ г. Тончевъ, сѣщо е г. Такева и други нѣкои оратори, е въпросътъ: не е ли още прѣждеврѣменно да се говори за амнистия, не е ли много рано да се хвърля було на забвение върху тѣзи кървави събития, които се случиха на Добро-поле, въ Радомиръ и около София? Не е ли по-добъръ, казваше г. Такевъ, да оставимъ този въпросъ за амнистията като платформа въ бѣдащитѣ избори и да призовемъ народа да се произнесе, дали той желае да хвърли було на забвение

върху кървавитѣ събития прѣзъ м. септемврий? Другъ казваше: не е ли много рано, нѣма ли да посегнемъ върху чувствата на онѣзи дивизии, които днесъ още се намиратъ въ пѣлитѣ? Г. г. народни прѣдставители! Азъ бихъ казалъ слѣдующото. Най-компетентно да се произнесе, прѣждеврѣменно ли е амнистията или не, е правителството. Щомъ като то намира, че най-цѣлесобразната мѣрка или че една отъ ефикаснитѣ мѣрки за утвърждаване реда и спокойствието въ страната е амнистията, то носи всичката тежестъ, цѣлата отговорность за управлението на страната и то трѣбва да има, споредъ мене, рѣшающъ гласъ. Защото, г-да, Парламентътъ въ днешния си съставъ не може да роди друго правителство, освѣнъ днешното, слѣдъ като по силата на събитията България бѣше заставена да се измѣсти на тия позиции, на които тя стои сега. Въпросътъ е много деликатенъ и мисля, че е дължность на Парламента да се сплотнѣ около правителството, да го улесни въ изпълнението на неговитѣ задачи и когато то възнамѣрява да омиротвори страната съ една мѣрка, която прѣдлага съ днешния законопроектъ, ние сме длъжни да му окажемъ нашето съдѣйствие. Г-да! Азъ мисля, че колкото се отдаляваме отъ кървавитѣ събития, за които говорихъ прѣди малко, толкова повече настѣпва отръзване въ духоветѣ на страната. Всѣки единъ изтекълъ день се явява като защитникъ на идеята за по-скорошното омиротворение на България. И нека се надѣваме, г-да, че здравиятъ смисълъ, трѣзвниятъ умъ на народа на неговиятъ коравъ патриотизъмъ нѣма да допуснатъ въ България зрѣлището, тя да стане арена на вжтрѣшни ежки, на вжтрѣшни размирици, и особено сега, когато ние отредѣ сме заобиколени само отъ неприятели. Желанието на всички ни трѣбва да е да не даваме поводъ да се мисли въ странство, че дѣйствиелно България е страна съ малко стабиленъ вжтрѣшенъ редъ, дѣто всѣка минута могатъ да се явятъ пертурбации, че въобще е страна, която не може да управлява себе си, и, слѣдователно, не може да има претенцията да освобождава и да присъединява свои сънародници.

Като се говори за прѣждеврѣменность на амнистията, г. г. народни прѣдставители, върху този въпросъ се спре най-обстоятелствено г. Тончевъ и азъ смѣтамъ подиръ една минута да му отговаря пакъ съ сжщитѣ примѣри, на които той се спрѣ. Но прѣди всичко желязъ да се спра върху една по-близка практика въ държави, въ които се случиха почти сжщитѣ работи, които станаха у насъ прѣзъ м. септемврий т. г. Въ Англия, на всички ви е извѣстно, вслѣдствие на една дълга и упорита борба на ирландцитѣ да извоюватъ извѣстни свои правдини за себе си, стана една революция въ разгара на войната и, то се казва, задъ грѣба на правителството. Революцията биде кърваво потушена. Обаче не се измени мѣсецъ, на третата седмица английскиятъ парламентъ даде амнистия за онуй, което се бѣ случило въ Ирландия. Въ Австрия имаше хора осъдени на смъртъ, какъвто бѣше Крамаржъ. Кралятъ всрѣдъ войната сжщо му даде милость, амнистира го и го пусна на свобода, и днесъ Крамаржъ е пръвъ министръ въ новата чехо-моравска република. Г. Тончевъ ни казва: нека потърсимъ примѣръ най-напрѣдъ въ Франция, страната на революцитѣ, да видимъ, какво правятъ тамъ — дали така набърже даватъ амнистията? И г. Тончевъ се спрѣ, като на франапентъ примѣръ, на комуната отъ м. априль 1871 г. Вѣрно е, г. г. народни прѣдставители, че слѣдъ погрома на Франция въ Седанъ въ 1870 г., на 4 септемврий избухна революция въ Парижъ, низвергна отъ прѣстола послѣдния вече императоръ Наполеонъ III, ношно врѣме, съ съдѣйствието на единъ американски жболѣкаръ, императрица Евгения избѣга задъ граница и революционното правителство обяви Франция за република, и чакъ прѣзъ м. априль слѣдующата година избухна комуната. Нѣма защо да се впускамъ въ подробности да обяснявамъ тази комуна въ нейнитѣ проявления, въ нейнитѣ подробности, обаче азъ трѣбва да се спра на онуй, което ни интересува. Амнистията за парижкитѣ комунари бѣше прѣдложена най-напрѣдъ отъ Наке въ 1872 г., въ видъ на интерпелация. Тя се отерочи, отложи се и не се разисква никога. Въ 1876 г. за пръвъ пътъ се внесе законопроектъ за амнистия на провиненитѣ въ парижката комуна. И тогава днешниятъ пръвъ министръ на Франция, г. Клемансо, който бѣше младъ депутатъ, говорн въ полза на амнистията за комунаритѣ; и той говорн съ жаръ дотолковъ, щото, като обясняваше комуната, неговитѣ политически противници му приписаха, че той ѝ прави апология. Тамъ Клемансо обяснява, че комуната е била потушена съ всичката строгость на закона; 17 хиляди смъртни присѣди били издадени по най-кратката процедура, сир., кждѣто ги уловятъ, застрѣлватъ ги, имало е 14 хиляди осъждания, 15 хиляди аресту-

вания и 100 хиляди парижани въ доброволно изгнаничество — бѣха отишли задъ граница отъ страхъ, да ги не постигне сѣщата участъ, каквато имаха тѣхнитѣ другари. И тогава, г. г. народни прѣдставители, днешниятъ прѣвъ француски министъръ е ималъ прозорливостта да каже много дълбоки и знаменителни държавнически думи. Той каза на своитѣ другари отъ парламента: „Дайте амнистия, хвърлете було на забвение, докато още това бѣде признакъ на сила; недѣйте чака тази амнистия да се наложи отъ общественото мнѣние, когато вече ще бѣде признакъ на слабостъ“. Тия сж дълбоки и пълни съ значение думи, г. г. народни прѣдставители. Тази амнистия три дни заминава парламента: на 17, 18 и 19 май 1876 г. Подиръ три дни, на 22 май, въпросътъ се внесе въ сената. Тамъ вече говори само единъ човѣкъ. Той е знаменитиятъ френски писателъ и поетъ Викторъ Хюго. Викторъ Хюго се явява на трибуната въ парадната си униформа, сир., въ фракъ и бѣла вратовръзка, както пише историкътъ — толкова голѣмо значение отдаваше той на мисията, съ която се бѣше нагърбилъ, да прокара амнистията прѣдъ сената. Той тамъ пледира само за милостъ, като казва: „Г-да! Простете на единъ старъ човѣкъ, който много години е живѣлъ, да ви говори за милостъ. Може-би, ще прѣскача границата да искамъ много милостъ — разбира се, ако може да има прѣскачане на границата, когато се иска милостъ — но вие ще простите на този, който много е страдалъ, да се застъпи за прошка на тия, които страдатъ, ще простите на единъ изгнаникъ дългогодишенъ, който много е видѣлъ, да се застъпи за тѣзи, които сж побѣдени. Прося милостъ за женитѣ, прося милостъ за дѣцата“ На тази много кратка, но патетична рѣчь на Викторъ Хюго, никой не отговори въ сената. Само единъ, докладчикъ на законопроекта, го апострофира: „Млъчанието на сената е Вашъ отговоръ“. И за този човѣкъ историкътъ Габриелъ Ханото го нарича тъмна личностъ.

Г. г. народни прѣдставители. Г. Takeвъ ни прѣпорѣчва една друга рецепта: да отложимъ амнистията и да я прѣдложимъ като платформа въ бѣдащитѣ избори. Азъ мисля, че тукъ има една голѣма грѣшка. Слѣдъ една война, и особено катастрофална, каквато е нашата, не трѣбва да занимаваме едно бѣдаще събрание съ стари болки, особено, което нѣма да бѣде никакъ полезно. Азъ питамъ: какво ще бѣде положението на кой да е кандидатъ за народенъ прѣдставителъ въ бѣдащитѣ избори при такива една платформа, да речемъ, въ Южна-България, тамъ, дѣто се избира г. Takeвъ, да се изправи единъ агитаторъ на трибуната въ едно село, паланка или градъ, като Парзджикъ, нравитъ на който сж извѣстни на всички ни, и да каже: „Г-да! Азъ ще искамъ да накажемъ прѣдателитѣ; всички, които сж прѣдатели, нека гласуватъ за моя противникъ“? Ами, г-да, това значи да хвърлишъ масло въ огъня. Ами нали ужъ затова ще гласуваме амнистията, да внесемъ едно омиротворение въ страната, което е отъ твърдѣ голѣма важностъ за днешнитѣ сѣдбоносни за България минути? Ами бѣдащето Народно събрание съ стари болки ли ще се занимава, или нему ще прѣдстоятъ задачи много по-тежки, много по-сѣдбоносни за бѣдащето на страната? Ами туй бѣдаще, което иде слѣдъ тази война, трѣбва да го подготвимъ. То ще ни възложи тежки задачи: ние ще трѣбва да се занимаемъ съ редъ дипломатически въпроси, съ редъ финансови мѣроприятия, следъ като държавата ни има толкова милиарди дългъ. Та туй ли ще бѣде грижата на бѣдащето Народно събрание, да се занимава съ амнистиране? И когато ни се казва да отложимъ амнистията, както иска г. Тончевъ, напр., за колко врѣме да я отложимъ? И каква ще бѣде разликата? Дали моралътъ на народа или на извѣстна група депутати ще бѣде зачекнатъ, ако днесъ я гласуваме, и по-малко ли ще бѣде зачекнатъ той, ако я гласуваме слѣдъ една, двѣ или три години? Каква бѣше разликата, че гласуването на амнистия за парижкитѣ комунари стана чакъ въ 1880 г.? Но тамъ г. Тончевъ забрави едно нѣщо, че оная република, която се занимаваше отъ 1871 г. до 1880 г. съ тази амнистия бѣше „la république sans républicains“ република безъ републиканци — тая бѣше щастливата фраза на Тиера, който бѣше първиятъ прѣдседателъ на републиката. Въ сѣщата тази камара, въ която се внесе законопроектътъ и бѣше отхвърлянъ една редица пѣти, ами тамъ влизаха като членове на парламента — кои мислите? Единъ duc d'Aumale le prince de Joinville, двамата синове на Луи Филипа, който бѣше кралъ на Франция. Ами вжтрѣ, слѣдъ низвержението на Наполеона III, бѣше избранъ за депутатъ първиятъ му министъръ Rouher, вжтрѣ бѣха всички прѣдставители на реакционнитѣ партии въ Франция, всички прѣдставители на църквата, прѣдставителитѣ

на легитимиститѣ, прѣдставителитѣ на роялиститѣ на Луи Филипа и прѣдставителитѣ на Наполеона III — бонапартиститѣ. Ами тамъ републиканцитѣ бѣха много малцина, и още, републиканци, които въ днешно врѣме хората далечъ не наричатъ републиканци. Въ него врѣме, г-да, депутати, като Клемансо, като Леонъ Гамбета не наричаха ли ги французитѣ les fous furieux — озвѣренитѣ луди въ камарата? Най-добриятъ приятелъ на Гамбета, Спюллеръ, който въ 1887 г. стана министъръ, а въ 1892 г. бѣше министъръ-прѣдседателъ, го наричатъ голѣмъ реакционеръ. Вие виждате, г. Тончевъ, че Вие говорите за една епоха отъ прѣди 40 години, а днешната Франция далечъ не прилича на оная. И ако днесъ се случи такова нѣщо, далечъ нѣма да отлагатъ амнистията.

Д. Тончевъ: Оттогава досега нѣма нищо.

Н. Апостоловъ: Азъ ще Ви припомня, г. Тончевъ, слѣдующата характерна черта отъ понятията на ония републиканци въ Франция, за да направите сравнение съ тия, които днесъ сѣществуватъ тамъ. Къмъ 1873 г., мисля, въ Версайлъ бѣше се поминалъ единъ народенъ прѣдставителъ и съгласно сѣществующа законъ въ Франция, когато става погребалното шествие, единъ взводъ отъ кирасири, най-красивата войска, придружава шествието. Покойникътъ бѣше оставилъ завѣщание, че той трѣбва да бѣде погребенъ безъ свещеници, цивилно, но бюрото на Народното събрание, като видѣ, че не отиватъ къмъ черква, а право къмъ гробищата, демонстративно напусна шествието и, по заповѣдъ, войската отива въ казармитѣ. По този поводъ въ камарата става цѣла интерпелация, става голѣмъ въпросъ. Питатъ министра, на какво основание се нарушава единъ законъ, когато по силата на него тѣлото на покойния народенъ прѣдставителъ трѣбва да бѣде придружено до гробищата. Вие виждате, г. г. народни прѣдставители, въ него врѣме вече въ Франция какъвъ е духътъ, който владѣе въ тази класа, която управляваше. Но днесъ г. Тончевъ знае, че френската република изхвърли задъ граница всички религиозни конгрегации, затвори монастиритѣ, отне имъ имотитѣ и т. н. Слѣдователно, когато говоримъ за примѣри отъ историята, не трѣбва да вземаме примѣри отъ Франция прѣди 40 години, а трѣбва да вземаме примѣръ отъ сегашното положение — слава Богу, сега живѣемъ.

Д. Тончевъ: Сега нѣма такива събития.

Н. Апостоловъ: Тогава по-добрѣ позовете се на примѣри изъ римската история, които Вие сами цитирахте, и приемете тогава, че за прѣдателство никога, на вѣчни врѣмена не може да има амнистия. Но така, г. г. народни прѣдставители, не може да се говори.

Когато ние обсъждаме единъ извѣстенъ въпросъ, отъ значение да внесе омиротворение въ страната, трѣбва да го свържемъ съ онѣзи изисквания, които носи моментътъ, въ който ще се гласува единъ законопроектъ. Правителството ви казва, че въ страната трѣбва да се внесе едно омиротворение и намирамъ, че съ амнистията ще настѣпи това омиротворение.

Г. Тончевъ взе да чете тукъ полемиката между в. „Прѣпорѣцъ“ и в. „Народъ“. В. „Народъ“ казалъ, че въ България нѣма спокойствие, нѣма миръ, а има брожение. Г. Григоръ Василевъ отговаря въ „Прѣпорѣцъ“, че нѣма подобно нѣщо. Г. г. народни прѣдставители! Така не може да се разисква сериозно. Правителството не казва, че искамъ да прокарамъ амнистията, понеже има сега бунтъ, брожение въ България, ами казва — което ще ви каже сигурно и г. министъръ-прѣдседателътъ — че въ България, ако вие посегнете да сѣдите всички провинили се на Добро-поле и около София и Радомиръ — тѣ сж десетки хиляди души — тѣзи хора нѣматъ ли сѣмейства, нѣматъ ли роднини, нѣматъ ли приятели и близки и всичкитѣ този свѣтъ ще го булеверсирате, така да кажемъ, въ личната му безопасностъ и стопанското му производство. Вие трѣбва да знаете, че съгласно нашитѣ углавни закони, разслѣждането и сѣденето трѣбва да стане тамъ, където се е извършило произшествието; слѣдователно, цѣлиятъ български народъ, като вземете отъ Черно-море до Родопитѣ, ще трѣбва да го доведете въ Радомиръ или София, а всичко това е отъ естество да дразни духоветѣ на народа. Цѣлътъ на правителството е да хвърли булото на забвението върху тия събития; и то прави това не защото нѣма да прави митинги, изказали незадоволство и то отговаря: „Чакайте, азъ ще гласувамъ амнистията“, а защото правителството винаги трѣбва да прѣдвижда и прѣдотвратява смутове отъ всѣкакво естество.

Г. г. народни прѣдставители! Тѣй погледнато на работата, не е много трудно да схванемъ, че всички тѣзи аргументи, които се приведоха противъ прѣждсврѣменността на амнистията, не сѣ много състоятелни и, мисля, че тѣ падатъ. Азъ дадохъ обѣщание на всички другари тукъ, отъ лѣвата страна, които мислятъ, че тази вечеръ трѣбва да се гласува законопроектътъ, да не говори много. Имамъ тукъ, г. г. народни прѣдставители, извадки отъ една брошура, написана отъ единъ запасенъ поручикъ отъ трета дивизия, въ която подробно сѣ изброени условията, при които е настѣпила катастрофата при Добро-поле. Обаче, по силата на туй дадено обѣщание и отъ желанието да дамъ възможностъ на г. министъръ-прѣдседателя да свърши тази вечеръ и да се ликвидира съ законопроекта, азъ нѣма да си позволя да чета всички тѣзи бѣлѣжки, но ще ви кажа, че въ участъка на трета дивизия има една редица отъ възвншения, прорѣзани съ дълбоки долове, които сѣ и били поверѣни да пазятъ. Въ брошурата се казва, че слѣдъ кървавитѣ боеве отъ 1918 г. прѣзъ есенята, само за 45 дни единъ отъ полковетѣ отъ тази дивизия е далъ грамадни жертви. 11 пѣхотенъ полкъ въ 45 дни даде жертви войници убити и ранени 3.200; подофицери — 324 и офицери — 54.

Т. Петровъ: И тѣхъ наричатъ прѣдатели!

Н. Апостоловъ: Значи, прѣзъ есенята на 1916 г. единъ полкъ едва ли не остана на половината отъ състава, даже по-малко отъ половината. Слѣдъ като полкътъ бива подплененъ съ 40 призиви, той вече измѣнява съвършено своята физиономия. Докато дивизията прѣзъ 1915—1916 г. въ своя походъ има отбрани и опитни войници, въ 1916 г. прѣзъ есенята вече ние виждаме, че вмѣсто 218 човѣка въ рота оставатъ между 70 и 80 човѣка. Азъ говоря за единъ полкъ, но въ брошурата има статистика за всичкитѣ полкове, на които съставътъ имъ е значително намаленъ. Въ тази дивизия има шестъ полка: четири дѣйствующи и два резервни. Въ 1917 г. прѣзъ августъ мѣсецъ се образува и другъ единъ полкъ — 80. Вие знаете ли, г-да, въ врѣме на катастрофата, както и по-рано какъвъ бѣше резерва на дивизията: една дружина отъ 80 полкъ, който трѣбваше да се движи тамъ, където стане нужда. А знаете ли какъ се продоволствуваха тази дивизия? Тя стои на 80 км. далечъ отъ най-близката желѣзнопътна гара, при Демиръ-Капия. Когато дивизията отиде и се настани на позицията — казва се въ брошурата — бѣдното население не знаеше, какво нѣщо е кола съ конь. Ние, казва авторътъ, направихме 12 коловозни пѣтища, но когато настѣпи оскѣдица въ фуража, съ хиляди коне и волове измрѣха и тогава отъ тила, отъ резервитѣ до самитѣ орѣдия, припаситѣ и гранатитѣ се носѣха въ платница на гърба на войницитѣ. Зимно врѣме при голѣмитѣ виажи, при страшнитѣ мъгли, които сѣ дали названието на мѣстото — Мъгленско — хлѣбътъ се носѣше по сѣщия начинъ. Тѣзи сѣ условията, г. г. народни прѣдставители, при които се е била тази дивизия. По-нататъкъ слѣдва вече описание на боеветѣ, които започнаха на 14 септември сутринята. И азъ тукъ виждамъ редъ данни, които явствуватъ, които свидѣтелствуватъ, че тази дивизия се е държала до послѣдния моментъ, и когато слѣдъ общото отстъпление се яви на втора линия, какво мислите? — линия укрѣпена нѣма. Тогава пакъ наново се принуждаватъ да се окопаватъ, но излиза, че около полковитѣ командири има само 200—300 души въ полкъ. Това е жалката картина, която прѣдставлява вече дивизията. А дали дивизията се е държала храбро, слѣдущиятъ фактъ доказва най-краснорѣчиво: 29-и полкъ за едно денонощие на 14 сръбцу 15 септември е далъ грамадни загуби — 1.149 войника, 4 офицерски кандидати и 29 офицери! Сѣщитѣ войски, г. г. народни прѣдставители, потеглиха да си ртиватъ въ България. И докато прѣзъ зимата и прѣзъ лѣтото сѣ хо-дили боси, тогава вече имъ казватъ: „Грабете ботуши, вземайте нови дрехи, иначе ще ги взематъ французитѣ“! Това обяснява, дѣто всички, които минаха прѣзъ София, бѣха добръ облечени; иначе прѣзъ всичкото врѣме голѣмо бедствие е владѣло въ дивизията. Сѣщото нѣщо е било безсмыслино и въ другитѣ дивизии. Ако е така, г. г. народни прѣдставители, ако при такива тежки условия сѣ били тѣзи хора, азъ се питамъ, кой отъ насъ има моралното право да имъ каже, вие сте предатели, както каза г. Тончевъ и можемъ да ви амнистираме подиръ десетъ години?

Г. г. народни прѣдставители! За никого не бѣше тайна, че ние отъ една година войска нѣмахме. Азъ и другъ пътъ имахъ случай тукъ да кажа, по поводъ декларацията на правителството, съ данни — сега нѣмамъ врѣме

да се спирамъ на тѣхъ — че цѣлата войска си бѣше дала паролъ, че на прѣдъ никога нѣма да върви: „Ще пазимъ границитѣ, но на прѣдъ — никога“. А вие мислите, че имаме войска въ това врѣме? Войска, която отказва да атакува противника, мислите, че е редовна войска? Ами ние знаемъ отъ послѣднитѣ събития прѣзъ септември, че 9 дивизия при Дойранското езеро порази, по-скоро прѣмаза противника, но на заповѣдта да на прѣдъва, отказа да върви да прѣслѣдва противника. Тогава недѣйте търси катастрофата само при Добро-поле; тамъ се счути прозорецътъ, но камъкътъ дойде отъ другадъ, той бѣше хвърленъ отдавна и едва на 15 септември вече пристигна. Ами какво прѣдставляваше, г. г. народни прѣдставители, нашиятъ фронтъ? То бѣше една паяжина, както го казватъ. Никой не бѣше се загрижилъ да постави резерви. Нѣмахме отъ къдъ да ги взематъ. И въ брошурата се казва, че на 18 и 19 почватъ вече да пристигатъ полкове и дружини, които се хвърляха въ боя, но тамъ се стопяваха. Значи резерви дойдоха много късно, когато бѣше настѣпила пълна деморализация въ редоветѣ на войската. При туй положение, ние ги виждаме вече около София. А какъвъ бѣше духътъ на войската отъ извѣстно врѣме насамъ, даже отъ есенята на 1916 г.? Този младъ човѣкъ, много интелигентенъ, който пише историята на своята дивизия, най-на прѣдъ казва: „Сѣбитията около Битоля, нашето поражение тамъ, уби силата, духа на войската; ние бѣхме изгубили най-добрата си войска; попѣлването ставаше примитивно отъ цигани и гърци; тѣ сѣ първитѣ дезертьори. Още прѣзъ есенята 1916 г. гърци и цигани напу-щатъ. Сетнѣ, казва, попѣлваха се полковетѣ съ сръби отъ новоосвободенитѣ земи; още на есенята на 1916 г. почватъ дезертиранята, а прѣзъ 1917 и 1918 г. дезертиранята достигатъ голѣми размѣри“. То не бѣше само въ третата дивизия, а въ всички дивизии. Нѣма съмнѣние, че имаше щастливи изключения, дѣто войската имаше по-коравъ съставъ. Но имаме ли право ние да кажемъ: ние ще бждемъ безмилостни, спрямо онѣзи, които донесоха позора на България? Въ брошурата се казва, кое нѣщо сломи морала на войската. Всѣки отпускаръ, който се връщаше обратно въ своята частъ, вливаше отрова въ душата на ония, които бѣха въ окопитѣ, всѣки донасаше по единъ слухъ, провѣренъ или не провѣренъ, вѣренъ или невѣренъ и се говорѣше, че еди-кой въ село много забогатѣлъ, еди-кой въ града има 5—6 милиона, еди-кой какво направилъ, че кметътъ въ еди-кое село еди-какъвъ золумъ направилъ. Всичко туй се трупае въ душата на войника, нему му накупѣ и когато той биде обсиранъ съ гранати отъ неприятелѣ, не може да устои, защото неговиятъ моралъ бѣ сломенъ. И какъ можеше да не биде сломенъ? Младитѣ поручикъ, който пише брошурата, казва: „Когато нашитѣ войници съ платница носѣха гранати за орѣдията, виждаха въ Мъгленското поле цѣлъ керванъ отъ автомобили да стоварятъ гранатитѣ на неприятеля при самитѣ орѣдия, които бѣха струпани на Добро-поле, споредъ казаното на хора, споредъ достовѣрни свѣдѣния, сѣ били повече отъ 600, а нашитѣ само 60. При тази пропорция какъ може да се води бой? Най-на прѣдъ, г. г. народни прѣдставители, нахлуването на неприятеля стана по двѣ дѣрета: въ Струмишкото дере и по друго едно къмъ върха Кравица при Добро-поле, пунктове, които не сѣ могли да бждатъ обстрѣлвани отъ нашата артилерия и затова неприятелътъ се вмѣква. Сега, въ онзи моментъ слѣдъ ужасния бой, който се води въ продължение на 24 часа, когато всичко се отрупва съ гранати и нашитѣ войници не сѣ могли да устоятъ, допускамъ да е имало хора, които сѣ хвърлили пушкитѣ, но отъ хвърляне пушки по такъвъ начинъ и при такива условия до умишлено прѣдательство, както се говори изобщо, има голѣма разлика. Азъ се надѣвамъ, че г. министъръ-прѣдседателътъ може да ни освѣтли, може да ни даде нѣщо по-положително върху тази катастрофа, защото всичко се говори, но нищо не е провѣрено. Азъ не знамъ, дали е станала анкета, да се види на какво се дължи катастрофата. За послѣдната още допринесе твърдѣ много и слухътъ, че нѣма да има миръ. Когато се промѣни правителството, криво или право, не знаемъ, но на фронта се пусна мѣлва, че новото правителство ще склучи миръ, понеже се знаеше, че старото правителство си отиде вслѣдствие натиска на фронта. Обаче прѣзъ августъ виждаме посрѣщане на саксонски и баварски крале, всички мислѣха, че нашиятъ царъ нѣма намѣрение да склучва миръ, кани си гости, даже на 17 септември, когато вече войската бѣше въ пълно отстъпление, четѣхме въ „Държавенъ вѣстникъ“, че Негово Величество съ саксонския кралъ отишълъ въ Ситняково на ловъ за диви кози. Ами това дразни духа на войската, както дразнѣше и другъ фактъ отъ го-

лѣмо значение, фактъ, че който дойдѣше въ София въ отпущъ, виждаше младежи, които се разхождаха тукъ, които бѣха успѣли да се запазятъ, за да не отидатъ на фронта. Това легално дезертиране най-много дразнѣше слѣдъ гешетарствата, които се правѣха въ тила. Разправяше ми единъ отъ старитѣ генерали: „Въ София има маса млади офицера, които, цѣли 3 години не излѣзнаха вѣнъ отъ София“. Азъ знамъ цѣли сѣмейства, които по мъжка и женска линия нито единъ човѣкъ не изпратиха на фронта, всички стояха въ тила. Всѣки гледаше по единъ начинъ, явенъ или таенъ, да си намѣри едно скрито мѣсто въ тила. Ами туй нѣщо дразнѣше народа, онзи народъ, който въ продължение на три години стоеше тамъ да гние. А знаете ли какво се казва въ брошурата за здравословното състояние на войската и каква е била почивката? „Когато цѣлъ день се биемъ, на другия день се оттегляме да копаемъ окопи, туй значи на официаленъ езикъ оттегляне на почивка“. Казва се още въ брошурата, че нѣма войникъ, който да нѣма ревматизъмъ или бронхитъ, а пѣкъ прѣзъ августъ, знаете, какво бѣше върлуването на испанската болестъ навсѣкѣждѣ, вслѣдствие на което не остана здравъ човѣкъ въ войската. Какъвъ моралъ ще искате отъ такъвъ единъ войникъ и какъ може той да противостои на онзи ураганъ отъ гранати, който се сипѣше отъ тежката и скорострѣлна артилерия на неприятеля? Ако е така, г. г. народни прѣдставители, ако при тѣзи условия има извършено прѣдательство, азъ за себе си казвамъ, че нѣмамъ моралното право да отказвамъ прошка на тѣзи хора. Азъ, който сложихъ подписа си въ манифеста, когато изпратихме хората да се биятъ, на г-дата отъ дѣсницата, които заедно съ мене подписаха манифеста, казвамъ: ако има нѣкой да говори за моралъ, за бѣдаше на войската, за сигурностъ на държавата, нека гласуватъ ако желаятъ противъ законопроекта, но нѣматъ право да клейматъ въ прѣдательство войскитѣ. Туй е моето мнѣние, г-да, върху тия сѣдания.

Х. И. Поповъ: Ние дѣсницата се изказваме. Вие сте отъ лѣвицата.

Н. Апостоловъ: Ще ме извините, г-да, че пакъ се впуснахъ и мисля, че говорихъ повече, отколкото имахъ намѣрение. Но въ заключенияе ще кажа, че амнистията ни се налага като една държавна необходимостъ и ние мислимъ, че трѣбва да я гласуваме. Ако се говори, ако се държи смѣтка за чувствата на депутати, на народъ, на плѣнени дивизии и пр., ние не вършимъ актъ на държавници, защото въ държавнитѣ работи не трѣбва да се примѣсва нито много патосъ, нито много чувства — прѣди всичко интересътъ на държавата. Ако има интересъ, ако има повѣлителна, въпиюща нужда, която да налага да се гласува амнистията, ние ще я гласуваме и тогава даже, когато накарнява редъ чувства на мнозина въ България, защото нѣма опрощаване на прѣстѣпление, въ което има пострадали лица, и да нѣма оскърбени чувства. Вие мислите, че когато единъ убиецъ е пуснатъ отъ затвора на втората и на третата година, бащата на убития, майката и неговитѣ близки нѣматъ ли засегнати чувства, не се ли възмущаватъ отъ това? Но, по една необходимостъ, по една нужда, която се налага, прѣкрътва се излѣжаването на наказанието на прѣстѣпника. Ние за тия чувства държимъ смѣтка толкова, колкото държахме смѣтка пакъ по силата на сж-щата тази държавна необходимостъ, когато на 1915 г. пратихме хората да обисватъ съ своитѣ кости чухитѣ и усойтѣ чакъ до Албания. Ще се прѣклонимъ прѣдъ тая необходимостъ и нѣма какво да правимъ друго.

Въ край, нека завърша пакъ съ пълнитѣ съ значение, съ държавническа мъдростъ думи на Клемансо: „Трѣбва да гласуваме амнистия, да хвърлимъ булото на забвение, докато то е признакъ на сила, да не чакаме амнистията, да ни се наложи отъ общественото мнѣние, за да не бѣде признакъ на слабостъ“.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Съ г. Апостола се свършватъ всички оратори. Г. Харлаковъ има право да говори, но прѣдъ видъ на това, че трѣбва да се свърши по-скоро съ дебатитѣ по амнистията, той се отказва. Затова, обявявамъ разискванията по законопроекта за амнистията приключени и давамъ думата на г. министър-прѣдседателя.

Министър-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Прѣдложението за амнистия, което се разисква вече въ продължение на цѣла недѣля — разискванията почнаха въ понеделникъ, както знаете, днесъ сме сжбота — не трѣбваше да даде поводъ на толкова продължителни и толкова ожесточени,

сгорещени дебати, както стана въ случая. Азъ мисля, че когато се касае за единъ такъвъ актъ на всеопрошение, на снизхождение къмъ падналитѣ, къмъ извършилитѣ прѣстѣпление спрѣмо своето отечество и спрѣмо законитѣ лица, нѣма нужда да се горещимъ до такава степенъ, както ние го направихме тукъ, щото даже да произнесемъ помежду си оскърбителни, а въ нѣкои случаи даже думи и мисли, врѣдни за самата държава. Вземайки думата, за да изкажа мнѣнието на правителството по внесеното прѣдложение — защото то се дължи на частна инициатива, а не на правителството — въ отсъствието на заболѣлия внезапно министъръ на правосъдието г. Джидровъ, който поради болѣсть не може да присѣтствува, за да вземе думата, азъ ще ви моля най-напрѣдъ да имате снизхождение, да ми простите всичко онова, казано отъ мене което може да не се хареса на нѣкои или което може да се счита за тѣхно лично оскърбление. Нека всички върватъ, че моето желание не е да дразня, нито да оскърбявамъ — моето желание и моятъ дългъ е въ този моментъ, като прѣдставителъ на правителството, да обясня становището на правителството и да оправдая неговото поведение въ случая, като то вложи въ самата програма при съставянето на кабинета една основна точка: „Широка амнистия за всички политически войнишки прѣстѣпления“, и като до днесъ дава подкрѣпата си на внесеното прѣдложение, за да може то да стане единъ законъ за страната.

Г. г. народни прѣдставители! Идеята за амнистия, която трѣбва да се гласува въ нашата страна отъ тая именно извънредна сесия на Народното събрание, не датира отъ дѣня, когато се състави настоящиятъ кабинетъ подъ мое прѣдседателство. Нуждата отъ амнистия се съзнаваше и по-рано. Азъ ще ви кажа даже, че нуждата отъ една амнистия всѣки единъ отъ васъ трѣбва да я е съзнавалъ, трѣбва да е чувствувалъ даже прѣди да се свърши войната, защото не е възможно въ никоя държава, у никой народъ, слѣдъ една война като нашата, която трая три години и която свърши съ една катастрофа на края, да се мине безъ амнистия. Амнистията е, като-че-ли, едно допълнение въ всѣка една държава, къмъ всичкитѣ онѣзи извънредни случаи въ живота на тая държава, когато станатъ революции, когато станатъ войни, когато станатъ нѣкои голѣми обществени злощастия. Тя е лѣкарство раг excellence, прѣимуществено лѣкарство, съ което се изпѣриватъ много отъ останалитѣ подиръ катастрофата болки, рани. Всички народи отъ най-голѣмата дрѣвностъ и до днешно врѣме, на каквато степенъ на цивилизация да сж се намѣрвали и да се намиратъ тѣ, каквото и наименование да сж давали на този актъ, въ каквито форми и да сж го обличали, сж прибѣгвали къмъ амнистията, като къмъ една необходима и полезна мѣрка, за да изпѣриватъ обществени недѣзи, обществени страдания, обществени болки. Нашата конституция въ чл. 15 признава, освещава това право и за нашата държава, като казва въ първата половина на този членъ, че „правото на помилване принадлежи на държавния глава, а правото на амнистия принадлежи на царя и Народното събрание заедно“ — значи, тя трѣбва да бѣде облѣчена въ форма на законъ. Че амнистията не е едно нѣщо, което да се прилага всѣки день, че тя не трѣбва да се прилага при нормално течение на живота на една страна, това е, може да се каже, една елементарна истина. Когато животътъ на единъ народъ се развива правилно, несмутенъ отъ никакви извънредни, тежки, особени събития, тогава наказателниятъ законъ трѣбва да се прилага строго и точно, съ справедливостъ, разумѣва се, и съ безпристрастие. Той е цѣртъ, необходимия цѣртъ. Но когато този животъ бѣде смутенъ отъ нѣщо особено, отъ нѣщо извънредно, което да даде основание за възникване или за създаване на голѣмо количество прѣстѣпления, тогава вече съ мѣрkitѣ на обикновения наказателенъ законъ не може да се помогне и тогава се пристѣпва къмъ тази чрѣзвычайна, необикновена мѣрка, която е амнистията и която трѣбва да се прилага, колкото се може по-рѣдко. Но не е вѣрно, че амнистиятъ сж такава рѣдкостъ, че тѣ рѣдко се прилагатъ, както нѣкои тукъ говориха. Всичко зависи отъ живота на народа. Ако животътъ на народа се развива, както казахъ, нормално и спокойно, амнистия нѣма да има; ако тамъ има прѣврати, революции, войни, и въ особености такива, каквато е тази война, отъ която ние току-що излизаме и не сме окончателно излѣзли, тогава амнистиятъ ще бѣдатъ по-чести. Г. Поповъ ви каза, колко амнистии сж дадени въ Франция прѣзъ XIX-то столѣтие и вие вайдате, че тѣ не сж малко. Това не прѣчи на Франция, при всичкото голѣмо количество на амнистии, които сж давани тамъ, да може да запази редъ и спокойствие въ страната си и да се

радва на туй положение, което тя днес има въ свѣта и у себе си. Но да не ходимъ другадѣ. Азъ ще ви посоча амнистията, които сж станали въ България; тѣ не сж малко. Вземамъ азбучника на стенографскитѣ дневници, който е издаденъ отъ нашето Стенографско бюро, и намѣрвамъ, че отъ 1883 до 1915 г. сж дадени 22 амнистии и, слава Богу, ние нѣма да се разкайваме днесъ за даденитѣ вече порано и гласувани отъ нашитѣ прѣдшественици тукъ амнистии. Последната амнистия, както знаете, е дадена въ 1913—1914 г. Тя е отъ 4 августъ 1914 г., тя е издадена далечъ не тъй тѣсно, както се твърдѣше отъ нѣкои г. г. народни прѣдставители тукъ. И тя е доста широка и твърдѣ малко се различава отъ тази, която днесъ ни се прѣдлага и която, може би, ние ще дадемъ сега.

Х. Г. Поповъ: Не е вѣрно.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Твърдѣ малко се различава, и ако искате, азъ мога да се спра да ви докажа това и ще видите, че твърдѣ малко се различава. Амнистията, които сж били давани по-напрѣдъ, сж били винаги амнистии на политически прѣстѣпления. Амнистията, която правителството усвои въ своята програма, която призна като една необходимостъ за омиротворението на страната, за да влѣзе тя въ своитѣ норми, въ своитѣ релси, отъ които тя е излѣзла отдавна, тази амнистия съдържа само това: всички политически и войнишки прѣстѣпления. И ако тази амнистия бѣше направена така, въ този видъ, ако можеше да се редактира така, че да обгръща всички политически прѣстѣпления, ми се струва, никой не би ми възразилъ; сжщото би било и ако къмъ политическитѣ прѣстѣпления бѣхме прибавили и войнишкитѣ прѣстѣпления. Ако този терминъ имаше една точно опредѣлена смисълъ, която да можеше да се прилага отъ сждитѣ, безъ двоумѣние нѣмаше никой да възразява, защото всички щѣхте да бждете съгласни, че всѣки, който е правилъ политика прѣзъ този периодъ отъ три години — отъ 1 августъ 1914 г. до 1 декемврий 1918 г. — всѣки отъ насъ, който е правилъ политика, е сбрѣквалъ, е сгрѣшвалъ и заслужава снизхождение. Ние сме вѣрвали единъ въ едно, други въ друго, препирали сме се тукъ, но трѣбва днесъ да констатираме, че безъ погрѣшка, безъ едно криво, погрѣшно схващане нѣма нито единъ. И ако всѣки единъ, който е боравилъ съ политика, повече или по-малко активно, увличайки се и мислейки, че неговиятъ възгледъ е правъ, че политиката на България трѣбва да бжде тикната въ туй направление, което той е мислилъ за право, и че ако България отиде въ друго направление, чака я пропастъ, гибель, и е излѣзълъ отъ границитѣ на позволеното отъ закона, азъ мисля, че сега, въ туй врѣме, слѣдъ свършването на войната, на такъвъ единъ грѣшникъ, ако той е дѣйствувалъ по побуждения патриотични, ако той е дѣйствувалъ искрено, защото тъй е схващалъ събитията, така му се е прѣдставлявало бждащото на България, можемъ да му дадемъ снизхождение само затуй, защото той е дѣйствувалъ по чисто политически, респективно патриотически побуждения; разумѣва се, ако тѣзи негови убѣждения не сж му били насѣяни съ помощта на звонки аргументи, ако тѣ не скриватъ въ себе си користолобие или други нѣкои осждителни мотиви. Чисто политическитѣ прѣстѣпления, слѣдователно, ни единъ отъ насъ не може да откаже, че могатъ и трѣбва да бждатъ амнистирани. Тогава, ако ние сме съгласни въ това нѣщо и ако дѣйствително ние днесъ съзнаваме нуждата да опростимъ политическитѣ прѣстѣпления, кой може да възстане за приеждането на всички онѣзи параграфи, които сж цитирани тукъ въ прѣдложението за амнистия и които се отнасятъ до политическитѣ прѣстѣпления? Никой, струва ми се. Г. Тончевъ прѣди малко каза, че въ дрѣвността извѣстни прѣстѣпления, между които прѣдательството и измѣната никого не сж били амнистирани, но ние нѣма да се върнемъ двѣ хиляди години назадъ, г. Тончевъ, за да гледаме, какво сж правили онѣзи хора въ дрѣвността, а ще гледаме, какво правятъ хората днесъ. Днесъ политическитѣ прѣстѣпления раг excellence сж прѣдметъ на амнистия. И много пѣти едно лице, което въ даденъ моментъ е фигурирало като единъ опасенъ, голѣмъ прѣстѣпникъ спрѣмо своето отечество, слѣдъ изминаването на нѣколко врѣме, на нѣколко дена, на нѣколко мѣсеца или на нѣколко години, се явява спасителъ на отечеството. Извѣстно лице, което въ единъ извѣстенъ моментъ е било третирано като прѣдатель и само случайно не е било обѣсно, не е било окачено на вѣжето или разстрѣляно, подиръ нѣколко врѣме поради измѣнившитѣ се условия на живота, ние често виждаме, че народитѣ се улавятъ въ него като въ якоръ спасения и прибѣгватъ къмъ неговия патриотизмъ, къмъ неговия

талантъ и къмъ неговитѣ способности, за да намѣрятъ за себе си добъръ изходъ. Историитѣ на другитѣ народи ни даватъ много подобни примѣри, и тия примѣри сж поучителни за насъ. Тѣ ни довеждатъ до ясно заключение, че въ политиката грѣшкитѣ и прѣстѣпленията, вършени по политически побуждения, не сж едно, безусловно, тъй да се каже, прѣстѣпление, което да трае прѣзъ течението на много години и да изисква непрѣмѣнно едно отмѣщение отъ страна на законодателя, отъ страна на държавната властъ; а тѣ сж, може да се каже, прѣстѣпления на врѣмето си, прѣстѣпления опасни въ извѣстно врѣме и обявени за такива, прѣстѣпления за тогазъ, а за по-подиръ станали добродѣтели, може би, качества, и, наопаки, ония, които сж теглили вѣжето — извинете за изражението — на прѣдателятъ, или които сж заповѣждали и сж искали тѣхното разстрѣляване или сж тържествували, когато е ставало туй и сж мислили, че спасяватъ страната, могатъ да изпаднатъ слѣдъ извѣстно врѣме въ обратното положение — тѣ да станатъ прѣдатели и тѣхъ да наричатъ и считатъ за такива. Защо? Защото, както ви казахъ, този родъ прѣстѣпления, бидейки политически прѣстѣпления, не сж като убийство, не сж като кражба, не сж като обезчестяването, или фалшификацията; тѣ сж, за да нѣма нужда да се спираме да ги опрѣдѣляме, прѣстѣпления политически, които може да направи само човѣкъ, който се бори отъ чисто патриотични побуждения за доброто на своето отечество, но който, борейки се за него, може да се увлѣче въ борбата, може да прѣмине границитѣ на позволеното и да наскочи онова мѣсто, дѣто законътъ за прѣрѣщава да наскочи, подъ страхъ на углавно наказание.

Въ прѣдложения законопроектъ за амнистията, г. г. народни прѣдставители, първата половина прѣстѣпления, която обема въ себе си амнистирането на прѣстѣпления по обикновения наказателенъ законъ, всичкитѣ сж политически: измѣната е политическо прѣстѣпление, прѣдательството е политическо прѣстѣпление, насилственитѣ дѣйствия или оскърбления противъ държавния глава и членовѣтъ на сѣмейството му сж политическитѣ прѣстѣпления, прѣстѣпленията противъ властъта, точка г, сж политически прѣстѣпления, прѣстѣпленията по носене военната тегоба и противъ държавнитѣ въоръжени сили сж въ повечето случаи политически прѣстѣпления и, най-послѣ, прѣстѣпленията противъ обществения редъ, когато тѣ не сж отдѣлни случаи на отдѣлни и развратени натура, които прѣстѣпять установенитѣ правила на закона, по побуждения, които нѣматъ нищо общо съ политиката, а когато се извършватъ масово, отъ мнозинство лица, и тѣ сж политически прѣстѣпления. Въ този първия отдѣлъ прѣдложителитѣ на амнистията иматъ поставени само двѣ прѣстѣпления, които могатъ да се нарекатъ, че не сж политически и които биха могли да не се обхващатъ отъ програмата на правителството, което декларира, че ще прѣдстави на Народното събрание политическитѣ прѣстѣпления за амнистия; тѣ сж: набѣдяването по чл. чл. 200 и 201 отъ наказателния законъ и докачението на честь на длѣжностни лица, защото не се прѣдлага амнистия за докачание чести на всѣкиго, а само за докачание чести на длѣжностни лица, ...

Х. И. Поповъ: На чиновницитѣ.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: ... на органитѣ на властъта — чл. 236 п. 3 отъ законопроекта. Значи, тукъ би трѣбвало да става въпросъ само върху едно нѣщо, дали тѣзи двѣ категории прѣстѣпления, които не сж политически по своя характеръ и по своето естество, трѣбва да ги амнистираме или не. Но за другитѣ, които сж политически, колкото много и да сж тѣ, колкото много параграфи да прѣдставляватъ, азъ мисля, че никой отъ г. г. народнитѣ прѣдставители, нѣма никакво законно основание, нѣма никакво оправдано основание, нека кажемъ по-широко, за да каже: не бива да се опростятъ политическитѣ прѣстѣпления. А че членовеѣ, които сж цитирани, били много или малко, това нѣма никакво значение; характерътъ на тѣзи прѣстѣпления е важенъ; и да не мислите, че другъ пѣтъ е имало по-малко опрощавани прѣстѣпления. Въ другитѣ амнистии е казано: опрощаватъ се политическитѣ прѣстѣпления, извършени отъ едикого до едикого. Имаме нѣколко амнистии; въ тѣхъ не сж били посочени членовеѣ отъ наказателния законъ, а е било общо казано политическитѣ прѣстѣпления. ...

Х. И. Поповъ: Вие нѣма да намѣрите отдѣла на измѣна, отдѣла за прѣдательство въ общия наказателенъ законъ.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Кои прѣстѣпления сж политически и кои не, това е оставено на сжди-

лицата. Така, напр., заглавието на първия законъ за амнистия, гласуванъ въ 1883 г., показва неговото съдържание: „законъ за амнистия на всички лица, които сж осъдени или които се намиратъ подъ съдебно слѣдствие за първѣтъ прѣстѣпления“ — нѣма никакви членове. Законътъ отъ 1888 г. — датата му не е казана — казва: „Рѣшение за опрощаване на всички политически прѣстѣпления, начиная отъ 9 августъ 1897 г. включително до старозагорското приключение на инициаторитѣ и главата-прѣстъ“.

Отъ либералнитѣ групи: А-а-а!

Г. Серафимовъ: И тамъ сж правила изключения, г. Теодоровъ. Именно туй искаме ние. (Глъчка)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Моля, г-да!

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Ще дойда и до това, дали трѣбва да се направятъ изключения. Законътъ за амнистията отъ 1894 г. казва: „Законъ за амнистия на всички политически прѣстѣпления, находящи се вънъ отъ държавата и въ затворитѣ“. Има и други вече нѣколко прѣдложения сѣ пакъ въ смисълъ, който разширява този законъ. Законътъ отъ 1896 г. казва: „Законъ за амнистия за политически прѣстѣпления, извършени отъ 24 декемврий 1883 г. до 15 декемврий 1894 г.“ Понеже сж останали необнети отъ по-прѣжнитѣ текстове на законитѣ нѣкои прѣстѣпления отъ политически характеръ, на тази дата, всичко за 11 години, е обнето изцѣло, за да се очисти съвършено и т. н. Тѣй че, струва ми, азъ бихъ злоупотрѣбилъ съ вашето внимание и съ вашето търпѣние, ако бихъ продължилъ по-нататѣкъ да доказвамъ, че въ днешното положение на България политически прѣстѣпления трѣбва да бждатъ амнистирани. Това, ми се струва, нѣма нужда отъ никакво доказване, и онзи, който ще встане по начало противъ такова едно законоположение, ми се струва, че се намѣри въ голѣма мъжа, за да може да оправдае овоята постѣпка. Вие бързате да кажете: „Трѣбаше да попитате какво ще каже народътъ, трѣбва да има допитване до народа“. Азъ не знамъ кога се е случило това не само у насъ, но и въ друга нѣкоя държава, за да се постави въпросътъ, дали да има амнистия или не, като платформа въ едно извѣстно врѣме, за да се произнесе по напредъ народътъ, че тогазъ да може да се дава амнистия. Обикновено събитията тѣй се развиватъ въ живота на народитѣ, че амнистията си идва отъ само себе си, се налага и става очевидна за всички, и нѣма нужда отъ никакви специални допитвания. Че по кои въпроси ние сме направили специално допитване до народа? Рѣдко е въ живота на България, дѣто извѣстни въпроси — азъ мога да цитирамъ такива случаи, но тѣ сж твърдѣ малко — дѣто сж станали избори върху една извѣстна база, кой е за и кой е противъ това. Но да искате вие отъ насъ тукъ да не разрѣшимъ сега въпроса за прилагане амнистията, макаръ и да е тя само за политически прѣстѣпления, до като по-напредъ не се допитваме до народа, то значи, да ни отричатъ правото на насъ, които сме тукъ, да можемъ да изпълняваме мандата си. Защото ние нѣмаме императивенъ мандатъ отъ нашитѣ избиратели; ние не сме длѣжни да се обвързваме прѣдварително прѣдъ тѣхъ, какво ще кажемъ за тази или онази мѣрка, която правителството прѣдлага или която една частъ отъ народното прѣдставителство би прѣдложило, а ние имаме у насъ мотъкъ, съвѣсть и длѣжностъ прѣдъ нашитѣ избиратели да ги прѣдставяме тукъ въ всѣки случай, който се прѣдстави тѣй, както съвѣстѣта ни и клетвата ни за вѣрностъ къмъ конституцията и държавния глава ни налага.

Сега, по-нататѣкъ. Наредъ съ политическитѣ прѣстѣпления, г. г. народни прѣдставители, прѣдлага се амнистия по закона за допълнение на наказателния законъ отъ 25 февруарий 1909 г. Каза се тукъ отъ г. Тончева, че това е неморално прѣдложение: анархиститѣ не заслужаватъ никаква амнистия, анархиститѣ даже трѣбва да се прѣслѣдватъ отъ всѣка държава и че това е едно международно задѣлжение. Г. г. Народни прѣдставители! Колкото и да сж прави тѣзи забѣлѣжки, тѣ нѣматъ никакво сжщественно значение, защото по тѣзи членове на закона, доколкото се простиратъ нашитѣ свѣдѣния, абсолютно никое лице нѣма осъдено. Ако, при все това, това е поставено, менъ ми се струва, то е поставено затова, за да не могатъ извѣстни дѣйствия, извършени прѣзъ течение на този смѣтенъ, тежѣкъ, много тежѣкъ периодъ въ живота на България, да бждатъ таксувани повече или по-малко произволно, не като дѣйствия на обикновени прѣстѣпления, а като анархистически. Защото анархистиче-

скитѣ дѣйствия не се отличаватъ по обекта си — и тамъ има убийства, и тамъ има грабежи и т. н. — обаче, за да могатъ да се опрѣдѣлятъ тѣ, дали сж анархистични или не, важни, какво е било съзнанието на субекта, какво е било неговото намѣрение и принадлежността му къмъ тази или онази политическа организация, дали той принадлежи на анархиститѣ или не. И понеже могатъ да се случатъ такива злоупотрѣбления, щото дѣйствия, които въ сжщностъ не съдържатъ въ себе си анархистични побуждения, да бждатъ сметени за анархистически, споменато е това. И да не бѣше споменато, пакъ сжщиятъ резултатъ щѣше да бжде, защото, доколкото се простиратъ монитѣ свѣдѣния, за частие на България, въ нашата страна анархистически организации досега не сж се обявили, нито явно, нито тѣйно.

П. Даскаловъ: Тѣ никѣдѣ не се обявяватъ, но ги има.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Ние имаме политически групи много крайни, но да проповѣдватъ нѣкои анархизма като учение, нѣма. И доколкото знамъ, и да го практикуватъ — сжщо така нѣма.

Д. Кьорчевъ: Вие бѣхте свидѣтель въ единъ процесъ на анархисти; помните ли?

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Туй е поставено съ цѣлъ, за да не би нѣкои много усърдни чиновници по правосѣдието да могатъ да обхождатъ изричната воля на Народното събрание, която е: политическитѣ прѣстѣпления прѣзъ тази епоха да не бждатъ наказани и прѣслѣдвани.

Идватъ прѣстѣпленията по военно-наказателния законъ. Както казахъ, нашата програмна мисль е, да се амнистиратъ всички войнишки прѣстѣпления. До каква степенъ нашата рѣководна мисль е изразена въ проекта? Прѣдлага се да се амнистиратъ: (Чете) „Нарушения на войнското чинопочитание и подчиненостъ (чл. чл. 119, 120, 121“), сж изключения на случаитѣ, когато началникътъ е тежко раненъ, битъ или осакатенъ или е послѣдвала смъртъ“ и пр. Очевидно е, че това прѣстѣпление е войнишко. „Прѣстѣпления противъ дежурнитѣ и други длѣжностни лица отъ военното вѣдомство, а сжщо и противъ военния караулъ“. И то е сжщо войнишко прѣстѣпление. „Нарушение на служебнитѣ обязанности, въ врѣме на дежурство или караулъ; отклоняване отъ служба; нарушение правилата на войнишкото благочиние и постановленията, които го ограждатъ“. Това сж заглавията на отдѣлнитѣ глави отъ военно-наказателния законъ, и тамъ, дѣто не сж прѣдвидени всички истини, отбѣлзано е, по кои само статии се амнистира, а другитѣ се изоставятъ. „Противозаконно отчуждаване и разваляне казионно обѣкло и други снаряжения отъ войници“; защото противозаконното отчуждаване и разваляне на казионно обѣкло, когато то се върши отъ хора, на които е повѣрено пазенето на такова обѣкло и снаряжения въ по-голѣмо количество, напр., отъ тѣзи, които завеждатъ складовѣтѣ и т. н., тѣ не могатъ да бждатъ амнистирани, но само когато отдѣленъ войникъ отчужди или развали казионното обѣкло, туй, което е съ него, което той носи — продаде общата си или шинела или ги поврѣди — само тѣзи прѣстѣпления, извършени отъ войници, а не отъ други длѣжностни лица, влизатъ въ амнистията. Пунктъ ж: (Чете) „Прѣдательство (по чл. чл. 226 и 227, алинея първа)“ и най-сетнѣ пунктъ з: „Нарушение длѣжноститѣ (чл. 231, алинея първа, отъ 234 до 239 и отъ 241 до 250)“. Тукъ влизатъ вече бунтоветѣ, извършени отъ войници, неподчинение въ изпълнение на заповѣдитѣ, които сж получили, отклоняване отъ неприятеля, и т. н. Всичкитѣ тѣзи прѣстѣпления, г. г. народни прѣдставители, очевидно, сж прѣстѣпления войнишки, както ние разбрахме този терминъ, когато изложихме прѣдъ васъ нашата програма. Ние искаме всичкитѣ тѣзи войници, които сж извършили този родъ прѣстѣпления прѣзъ тази война, да бждатъ амнистирани. И ние не искаме да влизаме въ обсъждане на тѣхната виновностъ или невинностъ. Естествено е, че ще бждатъ амнистирани само онѣзи, които сж виновни, а не онѣзи, които сж невинни. Но ние признаваме, че количеството на виновниците, които бихте търсили по обикновения редъ на правосѣдието, по всички тия членове на военно-наказателния законъ, ще възлѣзатъ на нѣколко, може би, десетки хиляди, и това прѣслѣждане на десетки хиляди хора, вършено отъ нашитѣ органи на правосѣдието, ще ни нанесе по-голѣма държавна врѣда и пакостъ, раздрусване на основитѣ на нашата държава, на реда, на дисциплината, на правосѣдието, ако щете, отколкото ако ги забравимъ.

Г. г. народни прѣдставители! Мнозина отъ тѣзи, които сж противъ амнистията, тукъ признаха, че този мотивъ,

голямото количество на извършените престъпления, е сам по себе си достатъчен да оправдае всяка една амнистия, мотивът именно за множеството, който мотив фигурира във случая. И асвж това е, което отличава амнистията от помилването. При помилването пакъ престъпникъ се освобождава отъ наказание, обаче освобождава се по милост, която той лично заслужава или неговото сѣмейство, вслѣдствие особено положение, въ което се намира неговото сѣмейство, или поради поправлението, което той е получилъ въ затвора. Амнистията не гледа на лица и не се свързва съ личността на Ивана, Драгана или Христо, а гледа на категория престъпления. Обикновено амнистия не се дава на 1—2—5—10 лица, както ние сме практикували, злоупотребявайки съ този институтъ тукъ въ нѣкои случаи, когато сж се давали амнистии на нѣкои отдѣлни лица. Дава се амнистия на категории хора, замѣсени въ едно извѣстно дѣло, въ едно извѣстно престъпление, и то когато тѣхното количество е толкова голямо, че изпълнението на закона, приложението на закона би докарало по-голямъ смутъ, по-голяма връда на държавата и обществото, отколкото прощаването. Въ това отношение амнистията се счита не само единъ политически актъ на цѣлесобразност, но се счита като една политическа необходимост, като една държавна необходимост. Азъ се питамъ сега: кой отъ насъ народните прѣдставители би посмѣлъ да твърди по начало — и за щастие никой не го твърди тукъ, никой не го утвърди — че ние не трѣбва да дадемъ една амнистия на войниците, които прѣзъ течението на тази война въ нѣкои случаи не сж могли да изпълнятъ длъжността си по законитѣ точно тѣй, както законитѣ го изискватъ, които, било като дежурни, било като сж отивали въ отпускъ, било като сж били на бойното поле сж направили престъпления отъ този родъ. Ние всички сме съгласни, че тѣ заслужаватъ нашето снизхождение. И наистина, ако ние си спомнимъ това, което българскиятъ войникъ изобщо извърши прѣзъ тая война, ако ние си спомнимъ за неговия героизмъ, за неговото самопожертвуване, за онѣзи актове на доблестъ, които очудиха всичкия свѣтъ, които прославиха българското оръжие и съ които ние тукъ толкова пѣти сме се гордѣли и сме изказвали на нашата армия, на българския войникъ нашата признателност; ако ние си спомнимъ онѣзи лишения, въ които той бѣше поставенъ и при които той трѣбваше да изпълнява този свой тежъкъ дългъ, да се бие съ нѣколко народи, между които нѣкои велики народи, и съ всички свои съсѣди, и да може въпреки това да побѣждава, да мрѣ и да отстоява българската земя съ слава; ако ние си спомнимъ всичко това, г. г. народни прѣдставители, днесъ, когато войната е вече свършена, можемъ ли ние да заминемъ безъ да простимъ на този войникъ, ако отъ 100 души единъ, отъ 1.000 души двама, петъ или 10, при извѣстни обстоятелства на гладъ, на студъ, на лишения, на тѣга за родната земя, на страхъ прѣдъ неприятеля, случайно уплашенъ или по други каквито и да било психологически причини или физиологически нужди, тѣ не сж могли да изпълнятъ дълга си до край и сж нарушили еди кои членове за караулната служба или еди кои членове за отклонение отъ служба, защото сж се забавили отъ отпускъ и т. н.

Д. Кьорчевъ: Съгласни сме тамъ.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Азъ ще дойда и за другото, за всичко ще дойда, бждете спокойни. Коя съвѣстъ ще рискне, кой може по начало да възстане противъ амнистията на такива престъпления и кой може да каже тукъ: вие щѣмате право да амнистирате, докато не питате народа. Тѣй както азъ поставямъ този въпросъ — азъ ще дойда и до другитѣ престъпления, дѣто може да има различни мнѣния, но позволете ми сега да изчерпя така поставения въпросъ — може ли нѣкой да каже: азъ нѣма да гласувамъ вашата амнистия на тѣзи престъпления, докато не дадете друго едно прѣдложение. Никой не го каза това, г. г. народни прѣдставители. (Възражение отъ либералнитѣ групи)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Азъ ще ви призная туй, което вие сте казали право.

П. Даскаловъ: Това не е амнистия за войници, а за други хора.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Азъ ви моля да се не мъчите да ме поправяте и да ме отклонявате отъ изпълнението на моя дългъ. Казахъ ви, че азъ чувствувамъ всичката отговорност на поста, който въ да-

дения моментъ заемамъ по ваше довѣрие, измѣрвамъ думитѣ си и нѣма да кажа нищо такова, което да ви огорчи, но азъ съмъ длъженъ да оправдая програмата на правителството, да оправдая възгледа, който това правителство има, и да се постарая да ви изгъкна мотивитѣ, по които ние дѣйствуваме, за да можете да прѣцѣните насъ, да ни съдите, да ни поддържате или не поддържате съ знание на прѣдмета. Азъ ви казвамъ, че за този родъ престъпления никой нѣма да се намѣри нито тукъ (Сочи на лѣво), нито тукъ (Сочи на дѣсно), който да отрѣче нуждата отъ амнистия. Нали е вѣрно това!

Д. Кьорчевъ: Вѣрно е.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Като казвамъ това, азъ не искамъ да кажа, че вие сте го отрекли. Азъ казахъ и сега пакъ ще го кажа, че всички оратори се съгласяватъ върху нуждата, върху необходимостта да се даде една амнистия сега и безъ да се пита народътъ. Нѣма защо да го питаме за това нѣщо, то е нашъ най-елементаренъ дългъ, ако щете, на признателностъ къмъ тия хора и тая признателностъ диктува намъ чувството на снизхождение. Ако единъ човѣкъ три години е изпълнявалъ дълга си безукорно, съ доблестъ, съ честъ и самопожертвуване, както казахъ азъ, и прѣзъ течение на тѣзи три години само въ единъ моментъ, въ единъ день, въ една недѣля, не е могълъ да устои докрай, не се ли налага на насъ морална длъжностъ, човѣшка длъжностъ, да влѣземъ въ положението му, да си спомнимъ, какъ го поставихме ние, какъ го постави неприятелътъ, какъ го постави силата на неприятеля, какъ го постави силата на обстоятелствата, въ какво положение бѣше той и да кажемъ: на този човѣкъ можемъ да простимъ. Тѣй че, дотолкова, доколкото правителството поема отговорността да ви прѣдложи амнистия и за войничкиѣ престъпления, азъ мисля, че всички трѣбва да бждемъ съгласни.

Въпросътъ, обаче, се поставя малко по-сложенъ, когато вземемъ да разгледаме по отдѣлно нѣкои отъ престъпленията, които сж помѣстени тукъ като войнички. Споредъ въсвѣта, може да се каже, само върху една или двѣ категории престъпления и нека ми бжде позволено да се спра сега на тѣхъ. Азъ не мога да мина мъжкомъ, да игнорирамъ всички тия дебати, които станаха тукъ и да се прѣсторя, че не съмъ ги чулъ и разбралъ. Не, азъ ги чухъ и разбрахъ не 10 пѣти, азъ съмъ ги прѣмислилъ самъ порано: прѣди да ги чуя и съмъ си ги казалъ, може би, 40 пѣти. Прочее, азъ искамъ да изслушате и моето рѣшение на въпроса. Всичкиятъ споръ се води върху престъпленията, извършени съ оттеглянето на нашитѣ войски — трета, послѣ втора дивизия и други нѣкои части — отъ Добро-поле плусъ по-нататъшнитѣ дѣйствия на части отъ тѣзи наши войски, извършени между Радомиръ и София въ послѣднитѣ дни на м. септемврий. Всичкото огорчение и всичкото различие на мнѣния се върти около тия събития. Ако тия двѣ събития не оставаха въ нашата паметъ тѣй прѣсни, както ни ги рисуваха мнозина отъ ораторитѣ, които искаха да се изключатъ тия престъпления отъ амнистията; ако тѣ не бѣха дѣйствително за врѣмето си извънредно опасни престъпления, разумѣва се нѣмаше да има никакъвъ споръ по тая амнистия. Но, тѣй като едни отъ васъ ни ги рисуватъ съ аргументитѣ, съ които подкрѣпятъ нуждата да се не амнистиратъ, а други ни ги рисуватъ съ аргументи, съ които подкрѣпятъ нуждата да се амнистиратъ, нека ги прѣцѣнимъ спокойно, обективно и безпристрастно. А за да можемъ да ги прѣцѣнимъ обективно и безпристрастно, трѣбва, прѣди всичко, г. г. народни прѣдставители, да изхвърлимъ всичко онова, което се изнесе тукъ на трибуната като единъ видъ мотиви, за да се мотивира едното, или другото мнѣние. Всички оратори отъ едната и отъ другата страна си зададоха въпроса: какви сж тѣзи извършени актове? Сж ли тѣ прѣдателство, съзнателно направено, за да се измѣни на отечеството, да се остави то на неприятеля да влѣзе въ границитѣ му и да потѣпче свободитѣ му? Сж ли тѣ причина за катастрофата, която сполетѣ нашата войска? Сж ли тѣ причина за злощастieto на другитѣ дивизии, които сж останали досега като единъ видъ заложници и не се намѣрватъ тукъ въ нашата срѣда, или не сж? Сж ли тѣ, наопаки, дѣйствия патриотични, похвални, които сж били продиктувани отъ нѣкава народополезна цѣль, отъ нѣкакъвъ патриотизмъ, или пъкъ дѣйствия подбутнати отъ чужди оръжия? Ако се отдадемъ на това прѣпиране, г. г. народни прѣдставители, и отидемъ още по-нататъкъ, както отидоха нѣкои г. г. оратори — едни да считатъ, че тѣзи хора сж жертва на политиката на правителството, на самата идея на войната, а други да мислятъ и поддържатъ тукъ, че правителството е било право, че политиката му е била здрава, че тя щѣла да има много добъръ успѣхъ, ама други

нѣкои, които дошли подиръ тѣхъ, сбъркали като направили това, или онова; ако, съ други думи, свържемъ сѣдбата на тѣзи хора съ тѣзи прѣпири, и се насемемъ сега да рѣшимъ този въпросъ, който не е за рѣшаване и не може да бѣде рѣшенъ, не може да бѣде даже разискванъ сега свободно: дали тѣзи хора сѣ жертва на подбuditелитѣ на самата война, дали сѣ прѣдатели или патриоти; ако се впуснемъ въ тия разисквания, ако ние вземемъ да прѣцѣняваме правителствата, които сѣ управлявали, политикитѣ, които сѣ диктували воденето на тая война отъ началото до края на катастрофата, очевидно е, че ние ще гудимъ оная страсть, на която азъ и всички бѣхте свидѣтели, очевидно е, че ще се гореемъ и сигурно е, че ние нѣма да дойдемъ до едно справедливо, разумно рѣшение на сѣдбата на тѣзи хора. Азъ мисля даже, че за да разберемъ тия събития и за да можемъ правилно да ги прѣцѣнимъ, най-напрѣдъ трѣбва да оставимъ тѣзи хора на свобода, да не ги прѣсѣждаме . . .

Д. Кьорчевъ: Тѣ сѣ много малко.

Министъръ-прѣседателъ Т. Теодоровъ: . . . и да не искаме съ тѣхната свобода, съ тѣхнитѣ глави, съ тѣхния животъ да оправдаемъ нашитѣ теории. Ако тѣзи (Сочи дѣйствицата) излѣзатъ прави си своитѣ теории, нека лежатъ онѣзи, нека бѣдатъ застрѣлявани, нека бѣдатъ измѣчвани поне още 10—12 години, докато се забрави, че тогавъ вече можело да има за тѣхъ милостъ. Ако другитѣ излѣзатъ прави, дайте да ги потупаме по гърба и да имъ кажемъ: „Браво, вие направихте, това, което бѣше нужно, вие спасихте България“, и съ това да оскърбимъ другитѣ войници, които не постѣпиха тъй. Нито едното е умно и разумно, г-да, нито другото, и не е то, което трѣбва да ни занимава днесъ. България е изправена цѣла въ своето настояще и бѣдаще, за да разрѣши този въпросъ: добра ли е била или лоша, цѣлесобразна ли е била или нецѣлесобразна политиката, която е водила България прѣзъ туй врѣме, като се почне не отъ 23 юний 1913 г. — нѣкои почнаха отъ тогава — но отъ 1 августъ 1914 г. до 1 декември 1918 г. България, казвамъ, е изправена прѣдъ този страшенъ въпросъ, съ който ще се занимаватъ и свѣрхменни и бѣдащи историци, но сега ние сме най-малко въ състояние и най-малко пригодни въ самия споръ. Ние можемъ само да се караме и прѣпираме, можемъ да дойдемъ тукъ да се сваляме отъ трибуната, можемъ да дадемъ зрѣлище на междусобия и тукъ, и вънъ въ страната, но ние не можемъ правилно и съ пълно знание на нѣщата да разрѣшимъ този въпросъ сега и не бива да го разрѣшаваме. Азъ си имамъ мое рѣшение, азъ си имамъ мой възгледъ, но други тукъ иматъ свой, трети тамъ иматъ свой и т. н. Спокойствието и, по-нататѣкъ, животътъ може би на тѣзи злощастници, на тѣзи пострадали хора не трѣбва да зависи отъ нашето рѣшение, не трѣбва да се поставятъ въ зависимостъ отъ туй рѣшение, което ние сега ще дадемъ, защото взето сега то ще бѣде или може да бѣде погрѣшно, то може да бѣде пристрасно. А какъ трѣбва да разрѣшимъ въпроса за амнистията? Ще вземемъ съвършено обективно и хладнокрѣвно прѣстѣпното дѣяние като нарушение на военната служба и нѣма да издирваме да ли това нарушение на военната служба похвално и патриотично ли е? Не, не се касае да имъ дадемъ похвала, не се касае да имъ раздадемъ сега ордени, нито пъкъ се касае да видимъ прѣдательско и осѣдително ли е? Не, ние не сме въ право сега да се занимаваме съ този въпросъ, защото тѣхната постѣпка, тѣхното дѣяние може да се обяснява съ разни съображения, съ разни обстоятелства, и ние не знаемъ кои отъ всичкитѣ тия съображения и обстоятелства ще бѣдатъ най-прави. А трѣбва да се занимаемъ само съ този въпросъ: къмъ това мнозинство отъ хора, въ което сѣ причастни войници отъ II и III дивизии, на послѣ отъ V и др., и което е извършило бѣство въ лицето на неприятеля, за хвърляне на орѣжието, отваряне на фронта и т. н., можемъ ли, трѣбва ли сега да пристѣпимъ да приложимъ законитѣ на нашата страна, военнаказателния законъ, да приложимъ онази санкция, която този законъ прѣдвизда; и такава една постѣпка ще отговаря ли на съвѣстѣта на българския народъ, ще отговаря ли на нашата собствена съвѣстъ, ще отговаря ли на добръ разбранитѣ интереси на отечеството въ този моментъ, въ утрѣшня и послѣ утрѣшня моментъ? Този е въпросътъ, който трѣбва да ни занимава, когато се рѣшаваме дали да амнистираме или не. Той не е въпросъ сѣдебенъ, той не е въпросъ за виновностъ или невинностъ, той не е и въпросъ мораленъ — дали тѣ сѣ били прѣдатели, или хора, които сѣ били принудени да извършатъ единъ извѣстенъ актъ по силата на принудителни обстоятелства, по невъзможностъ да търпятъ, по невъзможностъ да се борятъ, изоставени отъ друго

или злопоставени отъ самото главно командване, което нѣмаше никакви резерви задъ гърба имъ, или защото сѣ били проникнати отъ съзнанието, че борбата по-нататѣкъ е безсмислена и безцѣлна затуй, защото сѣ изоставени отъ съюзницитѣ, или затуй, защото имъ сѣ дотегнали вече тригодишнитѣ страдания и тѣ сѣ достигнали до едно положение, при което вече по-нататѣкъ не могатъ да изнемогватъ и не могатъ да направятъ нищо друго, или . . . , или . . . , или . . . — има хиляди съображения, които могатъ да се инвокиратъ. Ние не ще можемъ да ги изчерпимъ сега; ние нѣма да се занимаваме съ тѣхъ, защото нѣма да сѣдимъ тукъ тѣзи хора, а има само върху едно нѣщо да се произнесемъ: ще оставимъ ли да ги сѣдятъ други и да ги накажатъ споредъ закона, слѣдъ като ги изслушатъ, или ще ги простимъ, за да не могатъ да бѣдатъ наказвани отъ сѣда; политично ли ще бѣде да постѣпимъ по единъ начинъ, или да постѣпимъ по другъ начинъ? И когато си зададемъ въпросътъ така, г. г. народни представители, както си го задава правителството, азъ мисля, че рѣшението не може да бѣде друго. Не можете да повлѣчете 20-30 хиляди души — а щомъ ще прилагате закона, ще трѣбва да го приложите къмъ всички не можете да го приложите само къмъ едни — да опрѣдѣлите кои между тѣхъ сѣ главнитѣ виновници, подбuditелитѣ, по-малкитѣ виновници, едни да осѣдите, други да оправдаете. Това, г-да, би било цѣла една нова война, която бихме повели, слѣдъ като свършихме една. (Възражение отъ либералнитѣ групи) А това нѣщо не би било въ интереса на България. Защо? Защото нашата земя вече даде достатѣчно крѣвь и кости, нашиятъ народъ вече даде достатѣчно инвалиди, безъ крака, безъ рѣцѣ, слѣпи, охтичави и болни, умирающи сега, и т. н., за да нѣма нужда още и другитѣ останали здрави, които по едно чудесно стечение на обстоятелствата сѣ оцѣлѣли, сѣ останали живи, да ги влачимъ пъкъ тѣхъ, съ помощта на стражаритѣ, съ помощта на другитѣ войници, да ги изпитваме и да издирваме защо не сѣ останали на висотата на положението, което ние искаме отъ тѣхъ отъ тукъ, отъ топлинѣ мѣста, да иматъ, да искаме отъ тѣхъ да се биятъ, по точния смисълъ на закона, когато неприятелътъ е ималъ 600 орѣдия, а ние сме имали само 60.

П. Даскаловъ: Това не е вѣрно. Поне Вие, като министъръ-прѣседателъ, не дѣйте заблуждава! Това, което казвате е легенда и трѣбва да прѣстанете да заблуждавате съ него. Българскиятъ фронтъ имаше 5.000 топа отъ единия до другия край. Какво заблуждавате свѣта? Съ легенди не дѣйте, храни народнитѣ прѣдставители.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Силно звѣни)

Министъръ-прѣседателъ Т. Теодоровъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ ви казахъ, че моето мнѣние за причинитѣ на поражението не желая да казвамъ и не разрѣшавамъ сега този въпросъ. Ако ви казахъ това, азъ ви го казахъ, като една възможна защита отъ тѣхна страна.

П. Даскаловъ: Вие трѣбва да казвате само нѣща, които знаете положително. Вие, като правителство, бѣхте длѣжни да направите една анкета за тѣзи събития и трѣбваше досега да излѣзете съ тая анкета, а не да занимавате народното прѣдставителство съ легенди.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звѣни) Г. Даскаловъ!

А. Кундалевъ: Приложете правилника, г. прѣседателю!

Министъръ-прѣседателъ Т. Теодоровъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ не зная колко сѣ били топоветѣ отъ едната и другата страна . . .

П. Даскаловъ: Научете ги.

Министъръ-прѣседателъ Т. Теодоровъ: . . . и ако нѣкой другъ, като този, който ме прѣкъсва, ги знае поточно, той може да ги каже единъ день, когато ще дойде врѣме това да се обсъжда. Но азъ твърдя едно: че сѣшитѣ тѣзи хора изправени прѣдъ сѣдъ или тѣхнитѣ защитници могатъ да ви кажатъ: „Не можахме да устоимъ, защото нѣмахме резерви задъ гърба си“, или ще ви кажатъ: „Ние не можахме да устоимъ да не бѣгаме, защото на този фронтъ, тѣй раздѣлени, както бѣхте, отъ тази страна ни гонятъ тѣзи, отъ друга страна ни гонятъ онѣзи . . .

Х. И. Поповъ: (Възразява нѣщо)

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Азъ ви казахъ, г. г. народни прѣдставители, че ние тукъ именно съ туй не можемъ и не трѣбва да се занимаваме, но сега си позволявамъ само да кажа — ако щете, нѣма и него да кажа никакъ — че има възможностъ тѣзи хора да прѣдставятъ своето положение прѣдъ сѣдилищата и да искатъ съ нѣщо да го оправдаятъ. Доколкото туй нѣщо могатъ да ни кажатъ, тѣ могатъ да възразятъ и това, че не само ние бѣхме на туй мнѣние, а всички войници бѣхме на туй мнѣние, всички войници отдавна сме признали и съзнали, че продължението на войната нѣма никакъвъ смисълъ, че ние отдавна бѣхме противъ тази война — хиляди работи могатъ да кажатъ. Не искамъ да кажа, че тѣ ще сѣ прави когато кажатъ, не ги защитавамъ; тукъ чухте аргументи за и противъ. И когато стане нужда да се говори за самия въпросъ: виновати ли сѣ или не, азъ ще ви кажа тогава моето мнѣние, азъ ще ви кажа, можеше ли да продължава тази война по-нататъкъ, трѣбваше ли тя да продължава, можеше ли да има другъ изходъ единъ день, или щѣше само да забави катастрофата, съ нѣколко дена, за да стане тя по-страшна и пр. и пр. Но това сѣ по-други въпроси, въпроси голѣми, въпроси исторически, които ние не можемъ да разрѣшимъ днесъ инцидентно, въ свръзка съ обстоятелството, заслужаватъ ли тѣзи хора амнистия или не. Тѣ ще се дебатира въ единъ день, да се опрѣдѣли не отговорността на тѣзи войници, а отговорността на българскитѣ държавници отъ всички лагери, отговорността на тѣзи, които сѣ водили сѣдбинитѣ на народа. Ние себе си когато почнемъ да сѣдимъ или когато другъ ни привлѣче и изправи на скамейката на подсѣдмитѣ, ние ще дадемъ тогава мотивитѣ и ще обяснимъ тѣзи явления, но това ще стане за наша смѣтка, защото ние, държавнитѣ мъже на България, носимъ отговорността за катастрофата на България, а не войницитѣ, които въ даденъ моментъ не сѣ изпълнили своя войнишки дългъ до край.

С. Дойчиновъ: Всѣки трѣбва да отговаря за своитѣ прѣстѣпления.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: И тъй, г. г. народни прѣдставители, ако вие се съгласите да не мислите, да не говорите за причинитѣ, по които тѣзи хора не сѣ устояли на постоветѣ си, напуснали сѣ позициитѣ и сѣ трѣгнали насамъ, а се ограничили съ констатирането на самия скръбенъ фактъ и не го наречете геройски — никой не иска да го нарече геройски, за да оскърбявате другитѣ, които не сѣ напуснали позициитѣ, нѣма нужда отъ това, това никой не претендира — и си зададете само въпроса: тѣзи хора трѣбва ли да ги оставимъ на рахатъ, за да отидатъ да хранятъ женитѣ и дѣцата си и да спомогнатъ за икономическото развитие и вътрѣшното спокойствие на страната, или трѣбва да ги повлѣчемъ да търсимъ затвори за тѣхъ, за да ги складираме, и какъвъ дългъ къмъ тия хора се налага по съвѣсти на всички ни: на насъ, на васъ, на други, трети и четвърти, които носимъ отговорността за тази война, тогава азъ мисля, че всички ще отговорите пакъ така: хората и да сѣ виновати, и колко да сѣ виновати — тѣ, безспорно, сѣ виновати отъ гледна точка на закона, защото, ако не бѣха виновати, нѣмаше защо да имъ гласуваме амнистия, тя не е за невиновни, а за виновни — колкото и да сѣ виновни тѣзи хора, понеже България има нужда отъ тѣхъ, понеже България има нужда тѣ да се ползватъ съ едно пълно спокойствие, понеже България трѣбва да си заглажда и цѣри ранитѣ, които има отъ тази война, за да може колкото се може по-скоро да забрави и самата война, то амнистията е най-цѣлесъобразното сръдство.

Но има сега и друго. Не е само напушането на фронта, не е бѣгането на войницитѣ отъ тамъ, което се иска да се амнистира, но иде подиръ това едно друго прѣстѣпление, не по-малко страшно отъ първото и което при извъншни условия можеже да бѣде много по-катастрофално, отколкото ние можемъ да си го прѣдставимъ сега, когато сме вече прѣминали всѣкаква опасностъ. Искане е амнистия не само за тѣзи, които сѣ напуснали тамъ позициитѣ на фронта и сѣ трѣгнали да бѣгатъ, отказали сѣ повече да се биятъ и сѣ повлѣкли разпадането на фронта и единъ другъ изходъ на всемирната война, но се иска амнистия и на тѣзи отъ тѣхъ — защото не всичкитѣ сѣ били тамъ — които сѣ буйствували въ Кюстендилъ, които сѣ ограбвали държавни магазини, които сѣ посѣгали върху имота, живота и честта на хората въ Радомиръ, които сѣ обявили република въ Радомиръ и сѣ трѣгнали да дойдатъ да установяватъ въ София „народна“ република. Не трѣбва ли поне тѣхъ да изключимъ, защото събитие то много

прѣсно, защото страхътъ, който произхождаше отъ тѣхното дѣйствие не само за столицата, ами и за цѣла България, бѣше единъ страхъ не ефимеренъ, а реаленъ? Много врѣме не се е минало отъ тогава насамъ — врѣме ли е да ги забравимъ или не? Г. г. народни прѣдставители! И на този въпросъ азъ отговарямъ по сѣщия начинъ, както и на първата половина отъ въпроса, отговарямъ утвърдително — че трѣбва да ги забравимъ въ интереса на България, не за да ги похвалимъ, не за да насърчимъ тѣхъ или други въ бъдеще да направятъ сѣщото, не за да признаемъ, че тѣ сѣ дѣйствували патриотично. Не, никой не може да иска отъ насъ да се произнесемъ по такъвъ начинъ, защото азъ съмъ съгласенъ съ всички онѣзи оратори, които говориха, че тѣхното дѣло прѣдставляваше една извънредно голѣма опасностъ за България, за нейното съществуване — нѣма нужда азъ да се разпростирамъ върху това, защото и то не е важно, за да подкрѣпя своитѣ мисли, казвамъ го само мимоходомъ — и да обезкуражимъ другитѣ, като имъ кажемъ: виждате ли тѣзи, които обявяваха републиката, тѣхъ Народното събрание ги амнистира, слѣдователно, то ги нѣкакъ възвеличи въ своитѣ очи или ги потупа по гърба и ги насърчи да правятъ сѣщото и въ бъдеще. Не, г. г. народни прѣдставители, ще ги оставимъ безъ наказание, ще имъ простимъ затуй, защото, прѣди всичко, при условията, при които стана това събитие, това прѣстѣпление, този бунтъ, не биде физически възможно да се установятъ достатъчно отговорноститѣ.

Отъ либералнитѣ групи: А-а-а!

С. Дойчиновъ: Да се прѣкрати слѣдствието по недоказаностъ.

Д. Кьорчевъ: По сѣдебенъ редъ.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Отъ 10 хиляди души, може би, които сѣ участвували въ това събитие, или отъ 7—8 хиляди души — нѣкой ги качватъ на повече — слѣдъ продължително изслѣждане, което е правено отъ 7—8 души сѣдебни слѣдователи, задържани сѣ като обвиняеми по дѣлото, г. г. народни прѣдставители, само 14 души! (Възразжение отъ либералнитѣ групи)

К. Досевъ: Тѣзи 14 души да се сѣдятъ.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Отъ тѣзи 14 души, г. г. народни прѣдставители, всички други, ако ние бихме почнали да ги търсимъ, ако бихме почнали да ги изслѣдваме, нѣма да добиемъ нѣкакъвъ си положителенъ резултатъ, защото числото на дѣйствующитѣ активно и истинскитѣ отговорни лица може да бѣде приведено въ извѣстностъ, нито да се познае, кой е дѣйствувалъ съ желание дѣйствително да насажда републиката, или да граби, или да разрушава, или кой е билъ тамъ случайно, между другитѣ, защото голѣма частъ отъ лицата, които сѣ фигурирали въ тази тѣпна, сѣ свършено невинни хора, които сѣ били задържани отъ другитѣ и които сѣ вървѣли съ тѣхъ, за да правятъ само калабалѣкъ или защото не сѣ могли да се отдѣлятъ.

Д. Кьорчевъ: Това е вѣрно.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: И ако е такава положението, г-да, онѣзи сѣдии, които ще има да осѣждатъ хората на най-голѣмо наказание, което е смъртъ, ще трѣбва да се убѣдятъ за всѣкого едно, че той е билъ отъ активнитѣ, отъ тия, които сѣ били за републиката, които сѣ желаели републиката, и сѣ дѣйствували за нея съ сила. А това е невъзможно днесъ. Ако се спремъ върху онѣзи, върху които е имало по-голѣми улики и които сѣ, както казахъ, 14 души — само тѣ сѣ задържани въ затвора — ние ще получимъ едно далечъ непълно удовлетворение за ужаситѣ на самото злодѣяние, дори и когато се екзекутиратъ всичкитѣ съ смъртно наказание. Отъ друга страна, г. г. народни прѣдставители, азъ ви моля да си дадете спокойствие на мисълта и съ онуй хладнокрѣвие, което е нужно въ такива важни моменти, да рѣшите въпроса тъй, както го изискватъ интереситѣ на България. Тия хора прогласиха републиката, тѣ сѣ, слѣдователно, политически прѣстѣпници. Тѣ искатъ насилствено измѣнение на държавния строй. Въ кое врѣме, противъ кого? Прогласяването на републиката въ врѣмето, когато бѣше на българския прѣстолъ Фердинандъ, веднага слѣдъ катастрофата, която тъй или иначе — причинитѣ пакъ ги оставямъ на страна — постигна нашата армия, постигна и нашата земя и когато не само тѣзи хора, които бѣха тамъ,

а и всички, които бяха въ страната, се питаха, кои сж отговорниците, кой е отговорникът? Тъзи отговорници се търсеха и опрѣдѣляха различно. Имаше, обаче, една отговорност, която изпъкваше на ума, на сърцето и на устата на всички български граждани, и тази отговорност бѣше отговорността на държавния глава въ него време, отговорността на царь Фердинанда.

Д. Кьорчевъ: Тя е и ваша отговорност. Правителството бѣше демократическо.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Говорѣ се и за вашата отговорност и ще говорятъ за васъ — и вие я имате — но не бѣше туй, което вълнуваше народа въ него време. Въ него време народа го вълнуваше отговорността на държавния глава. Този бунтующъ се народъ, желаеики тогава да намѣри отговорността, мислѣше, че трѣбва да прибегне къмъ най-радикалното, като мине отъ монархията къмъ републиката.

Д. Кьорчевъ: Вие защитавахте Фердинанда тогава.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Фердинанда не съмъ го защищавалъ. Отъ 1913 г. не селямъ, не келямъ сме имали съ него. Първото ми обяснение сега, което имахъ съ него, бѣше на 2 октомврий, и то бѣше това, че трѣбва да се пригответи да даде най-голямата жертва, която има като царь, че трѣбва да си върви. Туй ми бѣше приказката отъ 1913 до 1918 г. съ него.

И, г. г. народни прѣдставители, ако тѣзи хора станаха републиканци въ това време, когато на всички на ума, както казахъ, и въ съзнанието бѣше необходимостта да стане тази промѣна и необходимостта, щото царь Фердинандъ да даде отплата и за тази катастрофа, и за всичко онова, което я е прѣдшестувало, азъ мисля, че тогавашнитѣ обстоятелства далечъ вече не приличатъ на днешнитѣ. И който отъ васъ се бори отъ насилствени прѣврзати, отъ републиканско движение, той нѣма освѣтъ да сравни състоянието на духоветѣ тогава и състоянието на духоветѣ днесъ. И когато той е безпристрастенъ наблюдателъ на нашия животъ, когато тоя народенъ прѣдставителъ въ своето рѣшение по този поводъ не гужда никаква страсть, никакво отмъщение и никакъвъ карезъ, гласише за миналото на извѣстни дѣйци, колкото и несимпатични да му сж тѣ, колкото и да сж били негови политически противници, той ще признае, че събитията на 28, на 29 и на 30 септемврий сж събития, които можеха да станатъ само тогава, когато, при онѣзи условия, една армия разбита, разочарована бѣга навжтрѣ и когато царь Фердинандъ сѣди въ София и мисли още да върне този народъ назадъ и да продължи да се бие съ помощта на новитѣ дивизии, които щѣли да му дадатъ германцитѣ, т. е. да прѣнесе пожара въ цѣлата страна и да иска още продължаването на кръвопролитията.

Д. Кьорчевъ: Днесъ сърби и гърци искатъ амнистия въ София.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Г. г. народни прѣдставители! Въ България за република се е говорило още отъ когато тя сжществува. Теоритици републиканци, привърженици на тая теория на управление, е имало винаги, но хора, които да насаждатъ републиката въ България не по конституционенъ редъ, при нормално развитие на събитията въ страната, а съ силата на оржжието, е имало само въ този моментъ. И днесъ азъ, стоейки начело на управлението, отговаряйки за реда и спокойствието въ страната, съмъ дълбоко убѣденъ, че никакво републиканско движение за насилствено промѣняване на конституционния правенъ редъ у насъ не сжществува, не може да сжществува и не прѣдставлява за България никакъвъ реаленъ страхъ, а прѣдставлява само единъ миражъ на тѣзи, които искатъ да си създаватъ този страхъ. Азъ не бихъ желалъ за доброто име на българския народъ, за здравия неговъ смисълъ и за добрия неговъ патриотизъмъ да мисли нѣкой въ туй Събрание, че 14-тѣ хора, които ние бихме разстрѣляли или бихме обѣсили, сж именно срѣдството, съ което ние ще смажемъ републиканското движение въ нашата страна. То би било смѣшно, то би било даже сами да си създаваме страхове, които не сжществува и да подкопаваме довърието на външния свѣтъ въ здравината на нашето обществено, социално и политическо устройство. Азъ бихъ прѣдпочелъ тѣзи 14 хора да излѣзатъ на свобода и да ги видимъ, дали тѣ още ще говорятъ за републиката и дали тѣ ще помислятъ нѣкога въ живота да правятъ бунтове, за да промѣняватъ насила основнитѣ форми на държавния ни строй.

П. Даскаловъ: Слѣдъ тѣзи 14 души ще има други 14.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: И азъ мисля, че онзи, който искрено плаче за реда въ страната, за престижа на висшитѣ институти въ нашата страна, за престижа на нашия държавенъ глава, той трѣбва да иска не кръвъ, не главитѣ на тѣзи заблудени въ него време хора или, ако щете, дѣйствующи въ него време съ една строго опредѣлена и, може би, правилно поставена задача.

Отъ либералната група: А-а-а!

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Да, да, защото царь Фердинандъ трѣбваше да си отиде и трѣбваше да има нѣкой да го изгони. (Ржкоплѣскане отъ земеделѣската група) Азъ мисля, че страната ще спечели и редътъ нѣма да се наруши, ако ние положимъ було на забвение по отношение на туй прѣстѣпление. Азъ ще ви кажа едно нѣщо, което, може би, ще очуди нѣкого, а другъ ще го разбере правилно. Сжщитѣ тия лица, г. г. народни прѣдставители, които бяха начело на туй движение или за които се казва, че сж били начело, слѣдъ като царь Фердинандъ прѣстана да бѣде тукъ, написаха писмо на държавния глава, за да му дадатъ съвѣтъ, какъ да върви напредъ съ народа си и винаги съ народа си (Ржкоплѣскане отъ земеделѣската група) и веднага забравиха онуй, което сж направили. И ако ние въ лицето на тия хора можемъ да видимъ въ бѣдаче добри граждани като насъ, . . .

Д. Кьорчевъ: Така се пледира за такива хора — случайни прѣстѣпници. (Силни протести и възражения отъ земеделѣскитѣ групи)

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: . . . и ако ние можемъ да видимъ даже тѣзи хора излѣзли тукъ въ обществото, декларирайки, че тѣхното минало поведение се е диктувало отъ миналото състояние на нѣщата, отъ нуждитѣ на онова време, и че сегашното тѣхно поведение се е диктува отъ сегашнитѣ нужди на страната, отъ сегашнитѣ интереси на тая страна, и декларирайтъ, че и у тѣхъ има патриотизъмъ, както и у насъ, че и тѣ могатъ да съзнаватъ интереситѣ на България правилно като насъ, че и тѣ могатъ съ свои собствени сили по-нататъкъ, съ тоя животъ, който ще имъ подари Народното събрание, да служатъ на отечеството върно и честно, защо ние да не имъ признаемъ това? (Ржкоплѣскане отъ групата на земеделѣцитѣ)

И тѣй, г. г. народни прѣдставители, мъчнотията на работата за изслѣждане голѣмото количество на участниците, особената атмосфера, при която тѣзи хора сж станали прѣстѣпници спрѣмо своето отечество, и която атмосфера, които обстоятелства днесъ вече не сжществува, защото вие днесъ не можете да нанижете едно подиръ друго една 3-годишна гладна война, послѣ една военна катастрофа, послѣ единъ царь, спечелилъ общо негодование, послѣ това и това, за да ги съедините и да могатъ да се създадатъ тия условия, единичното нѣщо, което ни се налага като добри патриоти, независимо отъ чувствата, симпатитѣ или антипатитѣ, които можемъ да имаме къмъ лицата, които сж участвували, помнейки само едно, че тѣ сж българи, мислейки, че сж дѣйствували искрено въ случая да услужатъ на отечеството си по този начинъ, а не сж дѣйствували по низки побуждения, сж користолюбиви и други побуждения, ние, за да бждемъ нависотата на положението, на което ни поставя българската история, избраници на българския народъ, отъ името на себе си, на българския народъ, нѣмаме основание да проявяваме никакво колебание и да се отклонимъ отъ здравитѣ принципи на амнистията, за да накажемъ или да осѣдимъ 8 или 14 души, които не се знае, дали могатъ да бждатъ осѣдени и доколко сж виновни. Ние трѣбва изобщо да забравимъ този мраченъ периодъ на нашата история, за да забравимъ по-лесно цѣлия мъчителенъ, тягостенъ, изнурителенъ и съсипателенъ периодъ на войната, бидейки увѣрени, г-да, вие, както юме убѣдени и ние тукъ, както не по-малко отъ васъ щадимъ и авторитета на правосъдието, и престижа на нашитѣ държавни институти, и спокойствието на страната, за което всѣки день ви повтаряме, че за насъ е най-сжщпо и най-важно — вие ще прѣцѣните обстоятелствата, тѣй както ние ги прѣцѣняваме и ще признаете — че за да нѣма въ тая страна никакви или поне да се намалятъ тѣзи безпокойствия, страдания, които сжществува и които могатъ да прѣдизвикатъ негодование, страхъ и, слѣдователно, да можемъ да избѣгнемъ опасността за обществото, трѣбва да направимъ амнистията широка, въ тѣзи граници, въ които е начертана тукъ за политическитѣ прѣстѣпници на България прѣзъ третѣ години, за войнишкитѣ прѣстѣпления прѣзъ тия

три години, каквито щатъ да бждатъ лицата. Ще го забравимъ това, защото азъ се надхвамъ, че ще го забрави и историята на България.

Отъ либералнитъ групи: А-а-а! Никога.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Ние вече нѣма да влѣземъ въ подобна война, г-да! Нѣма да има защо да ги водимъ, нѣма да има съ кого да ги водимъ, войнитъ се свършиха заради насъ, свършиха се за Европа, свършиха се за цивилизацията, за човѣчеството. (Ржкоплѣскане отъ групитъ на блока) Запомнете това. Ние ще имаме войска, ние ще имаме стража и тѣ ще бждатъ намъ нужни, ще бждатъ намъ полезни, тѣ сж станали намъ необходими само за вътрѣшното спокойствие на страната, а туй вътрѣшно спокойствие, дѣйствайки по този начинъ, който ние ви прѣдлагаме, който ви прѣдлагатъ тѣзи господа, които внасятъ прѣдложението, повече ще се осигури, повече ще се обезпечи съ амнистията, отколкото ако продължаваме да дѣйствуваме съ отмъщение, съ притѣснение, съ екзекуция. Стига кръвъ, стига отнемане на човѣшки животъ! Ще туримъ точка. (Ржкоплѣскане отъ групитъ на блока) И ако въпрѣки този актъ на висша справедливостъ, на всеопрощение, който народното прѣдставителство ще направи на всички тѣзи хора, се намѣрятъ други, било отъ тѣхната срѣда, било отъ нѣкои други срѣди, да вършатъ прѣстѣпления въ бждаще, ясно е, че за тѣхъ тая амнистия не се отнася.

П. Даскаловъ: Пакъ ще има амнистия.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Знамъ, че мнозина отъ васъ мислятъ и го казватъ тукъ, че това ще бжде единъ лошъ примѣръ, едно лошо насърчение. Ами че ако е така, тогава никога не трѣбва да помилваме, никога не трѣбва да даваме амнистия.

П. Даскаловъ: Има, има случаи.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Защото, както казахъ, тѣзи актове ставатъ въ живота на всички народи. Тя е една теория, една система, която не може да се поддържа. Не трѣбва да се злоупотрѣбва често и да се даватъ амнистии за нормално врѣме. Да, азъ винаги съмъ поддържалъ това. Но за извънредни събития, като тия, които съществуватъ въ нашия животъ вече нѣколко, това е единичниятъ цѣръ и тежко и горко на она народъ, на онуй Народно събрание, което не съумѣ наврѣме да приложи този цѣръ, защото тогава болката ще се разширява и може да произведе по-нататѣкъ други явления отъ патологиченъ характеръ, които нанаситъ много по-голяма вреда, отколкото тѣхното своеврѣменно опрощаване.

Още една дума ще да кажа, за да свърша. Каза се: „Защо не чакате, бе джанъмъ, да дойдатъ онѣзи, които сж тамъ останали заложници, да си кажатъ и тѣ миѣнието, да ги чуемъ, да видимъ какво казватъ и тѣ“. Единъ ораторъ чете тукъ едно писмо, което дошло отъ нѣкого до майка му и който проклева. Г. г. народни прѣдставители! Ако на тия хора, които се намиратъ сега тамъ уединени, въ единъ видъ плѣнъ, ...

Д. Кьорчевъ: Единъ видъ!

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Да бжде и по-лошо. — ... ако на тия хора имъ казваме ние отъ тукъ, ако вие имъ говорите, че причинитъ за тѣхното злощастие сж други и посочвате тогрозъ или оногрозъ, тази или онази категория хора, нѣма съмнѣние, че тия хора, не бидейки въ състояние да провърятъ кое какъ е станало, ще ви повѣрватъ, нѣма съмнѣние, че тѣ ще се наострятъ противъ другитъ, нѣма съмнѣние, че между единитъ и другитъ ще се завърже вражда, нѣма съмнѣние, че едни на други ще си викатъ прѣдатели, единитъ ще искатъ главитъ на другитъ и нѣма съмнѣние, че вие ще посѣдете размирици, ...

П. Даскаловъ: Вие ги съете.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: ... ще посѣдете раздори въ срѣдата на този добръ, храбъръ, послушенъ и съ толкова други добри качества български народъ. Но и вие нѣма да постигнете помирение съ 14 жертви и съ 24 и по-много жертви, а вие ще докарате сътрѣсение въ страната (Възражение отъ либералнитъ групи) и ако единъ денъ би могло да се създадатъ въ България избори на тази почва, кой е за амнистията, кой е противъ нея, и се раздѣли българскиятъ народъ отново на прѣдатели и па-

триоти-спасители, тежко и горко ни, г. г. народни прѣдставители! Тази политика на дѣление на народа на па-триоти и прѣдатели е донесла страшни катастрофи въ миналото. Нека прѣстане да мисли всѣки единъ отъ насъ, че само той е добръ българинъ, че само той добръ разбира интереситъ на България, че само той добръ ги защитава и че само той желае доброто на България, а онѣзи, които сж на друго миѣние, сж непрѣмѣнно прѣдатели или купени орѣдия. Говоря го затова, защото нѣкои отъ васъ сочатъ на другаритъ си отъ лѣво, че сж прѣдатели; нито пъкъ тѣ (Сочи лѣвицата) трѣбва да говорятъ това вамъ. Поне да не говоримъ това въ врѣмена, когато имаме нужда да не се дѣлимъ, да не се боримъ, да не се взаимно унижаваме и унищожаваме, а да се намѣримъ всички сплотени, за да можемъ да защитимъ, както трѣбва съ поведението, съ единомудрието си и съ трайния редъ на нѣщата, който ние гарантираме на Балканския полуостровъ, осъществяването на нашето народно обединение. Азъ ви моля поне сега, поне за този периодъ врѣме, прѣстѣнете да мислите, че въ България има двѣ категории българи: едни истински българи, прѣдани на отечеството си и готови да умратъ за него, и други прѣдатели, които не търсятъ, освѣнъ чужденци да се подчинятъ на тѣхъ и да си продадатъ отечеството. Такава една теория е била архигибелна за нашия животъ, тя е и архипорѣшна — събитията сж доказали това нѣколко лѣти. Недѣйте говори сега поне за нея. Вървайте, че тия хора ще разбератъ, както го разбраха хората отъ първата дивизия, когато си дойдоха тукъ, защо сж останали тѣ тамъ, че не сж хората отъ втора и трета дивизии, които ги прѣдадоха, а причини много по-различни, много по-важни отъ тази повърхностна причина, която се хвърля така, сж ги оставили тамъ да стоятъ. Тѣ нѣма да иматъ карестъ нито противъ онѣзи, които ние сме амнистирали — 14 души — нито противъ васъ, които сте гласували тѣхното амнистиране. Българскиятъ народъ, взетъ, въ болшинството си, не е злопаметенъ, той не е каресчия, той умѣе да прощава; ние, които сме негови водачи, ние не умѣемъ да прощаваме, ние не умѣемъ да си подадемъ ржка въ минути на опасностъ, ние не умѣемъ да се подкрѣпимъ, не умѣемъ да си признаемъ нѣкакви човѣшки или патриотически качества единъ други. И всичко това въ моментъ на раздражение, въ моментъ на политическа борба, въ моментъ за получаване на една властъ, която днесъ виси, г-да, на косъмъ! Азъ апелирамъ къмъ всички да иматъ куража да забравятъ тѣзи скръбни случаи отъ войнишкия животъ въ миналата война, да забравятъ тѣзи блуждения на нашитъ политически водители налѣво или надѣсно и да гудятъ малко успокоение — то не е всичкото, не е само туй, съ което ще се успокои българскиятъ народъ, има много нѣща, които трѣбва да се направятъ за него: има нужда да му се даде и хлѣбъ, и камени вѣглища, и облѣкло, и ефтинъ животъ, има нужда да му се даде и вѣра, че неговото национално обединение, неговитъ национални исторически мечти ще се осъществятъ — той има нужда отъ всичко това, за да може да се успокои, за да може да се прѣдаде спокойно и бързо въ пѣтя на своето материално и морално благоденствие. Но една отъ най-належащитъ нужди, нужда, която е за сегашното врѣме, нужда, която ние трѣбва да удовлетворимъ днесъ-утрѣ, слѣдъ едно цѣлонадѣлно съвѣщание и прѣбрекание, е тази: войнишкитъ и политически прѣстѣпления, които сж цитирани въ това прѣдложение за амнистия, да ги забравимъ. Ако има нужда по-нататѣкъ да забравимъ и нѣкои други, ако сега не сме прѣдвидѣли всичко онова, което трѣбва, ще забравимъ и него; ако има и други прѣстѣпления, пакъ отъ сжщата епоха, отъ друго естество, които заслужаватъ не помилване, а нѣщо друго, ще бждемъ строги. Но едно нѣщо, което азъ искамъ да започне отъ тукъ (Сочи дѣсницата), както сж го започнали отъ тукъ (Сочи лѣвицата) — то е едно дѣло на снизхождение къмъ ближния, едно дѣло на забравяне миналото, ако искате въ тая страна миръ и спокойствие. Само по този начинъ правителството, което азъ имамъ честта да прѣдседателствувамъ, се надѣва да може въ едно скоро врѣме да достигне до едно вътрѣшно закрѣпване и осъществяване на нашитъ национални задачи. За това нѣщо азъ апелирамъ къмъ васъ. Може би моитъ думи да бѣха слаби, за да ви убѣдятъ. Но ако думитъ ми сж били слаби, вашето вътрѣшно чувство, чувството на тѣзи, които сж противъ амнистията въ тази форма, да ви продиктува нѣщо, което не съмъ могълъ да ви кажа. Азъ считамъ, че това всеопрощение е толкова нужно за нашето вътрѣшно консолидиране, колкото е нужно, ако искате, и за успокояване на външния святъ, който мисли, че ние още живѣемъ съ размирици, че ние още се намѣрваме въ навечерието на катастрофи, че ние още имаме хора, които се готвятъ

да смущават общественния редъ и че далечъ още не съществуватъ у насъ гаранции за едно трайно и порядъчно управление, за да могатъ великитъ държави да ни дадатъ да управляваме заедно съ себе си още и други части отъ нашето отечество, отъ българското племе. Съ кавгитъ си, съ борбитъ си, съ отмъстителността си, ние това нѣма да постигнемъ, г. г. народни прѣдставители, и азъ моля да дадете доказателства за противни на това качества, защото тѣ красятъ единъ народъ, едно Народно събрание, тѣ възвишаватъ неговитъ душевни качества и добродѣтели. (Бурни и продължителни ржкоплѣскания отъ групитъ на блока)

Д. Кьорчевъ: Г. министре! Ще отиде ли законопроектътъ въ комисията? Той има голѣми непълноти. Маса членове сж изпуснати, както азъ ги посочихъ въ моята рѣчь.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Г. г. народни прѣдставители! Не съмъ противенъ на нѣкои промѣни, които могатъ да станатъ въ поставенитъ тамъ членове или като нѣкои се изоставятъ, или като нѣкои се прибавятъ. Азъ ви говорихъ върху онуй, което е съществено, което е важно, за да докара омиротворение въ страната. Въ подробности може да станатъ нѣкои поправки, може да има нѣкои опущения. Нито правителството, нито прѣдложителитъ, вървамъ, ще бждатъ противни на това, обаче това, за което ще ви моля, то е, като приемете законопроекта по начало, по принципъ, да го пратимъ въ комисията и тя да бжде задължена непрѣмѣнно да го разгледа и да си направи бѣлѣжкитъ и промѣнитъ, които мисли, че ще бждатъ умѣстни, до понеделникъ, за да може въ понеделникъ въ слѣдобѣдното засѣдание да го гласуваме на второ четене. Нѣма нужда да ви доказвамъ спѣшността на тази работа; ние настояваме, ние молимъ за

това. Въ понеделникъ комисията трѣбва да дойде безъ писменъ докладъ — ще я освободимъ отъ писменъ докладъ, какъвто изисква правилникътъ — устно да докладва бѣлѣжкитъ си.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Ще се гласува. Има прѣдложение за поименно гласуване.

Обаждатъ се: Нѣма нужда отъ поименно гласуване. (Глъчка)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Азъ ви моля, г-да, пазете тишина, за да чуете, какво ви моля да гласувате.

Има прѣдложение за поименно гласуване на законопроекта. Които сж за това прѣдложение, моля, да си вдигнатъ ржката. Меншество.

Които приематъ по принципъ на първо четене законопроекта за амнистията, за да отиде въ комисията по Министерството на правосъдието, ждѣто да бжде прѣгледанъ и въ понеделникъ да бжде готовъ, за да може да бжде разгледанъ на второ четене отъ Народното събрание, моля, да вдигнатъ ржка. Болшинство. (Ржкоплѣскане отъ групитъ на блока)

Слѣдующето засѣдание ще бжде въ понеделникъ слѣдъ обѣдъ съ слѣдующия дневенъ редъ: първо, второ четене законопроекта за амнистията, и второ, първо четене на законопроекта за доплащане дневни пари на чиновницитъ, служащитъ и работницитъ въ държавнитъ мини и за плащане пенсионнитъ удрѣжки на работницитъ при сжщитъ мини.

Вдигамъ засѣданието

(Вдигнато въ 8 ч. 12 м. вечерта)

Подпрѣдседателъ: **Д-ръ И. МОМЧИЛОВЪ**

Секретарь: **Н. КАЛЧЕВЪ**